

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A.

S. O. M.
0

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1938:13
SOCIALDEPARTEMENTET

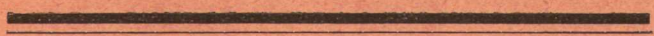
B E T Ä N K A N D E

ANGÅENDE

FÖRVÄRVSARBETANDE KVINNORS
RÄTTSLIGA STÄLLNING VID
ÄKTENSKAP OCH
BARNSBÖRD

AVGIVET AV

BEFOLKNINGSKOMMISSIONEN

S T O C K H O L M

1 9 3 8

Statens offentliga utredningar 1938

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående omorganisation av polisskolan i Stockholm m. m. Idun. (4), 107 s. S.
2. Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. Av E. Eidem. Uppsala, Almqvist & Wiksell. vij, 303 s. E.
3. Byggnadsindustrien i Sverige. 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. Idun. vij, 198 s. S.
4. Byggnadsindustrien i Sverige. 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. Idun. vij, 202 s. S.
5. Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnäringen. Marcus. 314 s. Jo.
6. Betänkande i näringsfrågan. Marcus. 173, 251* s. S.
7. Betänkande angående barnbeklädnadsbidrag m. m. Marcus. 133, 18* s. S.
8. 1936 års yrkesskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. Hæggström. viij, 455 s. E.
9. Utlåtande rörande flottans fartygstyper m. m. Norstedt. 71 s. Fö.
10. Byggnadsindustrien i Sverige. 1. Allmän översikt, yttranden och förslag. Idun xvij, 741 s. S.
11. Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. Av F. Schmidt. Norstedt. 64 s. Ju.
12. Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden enligt beredningsnämndernas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. Hæggström. 89 s. Fi.
13. Betänkande angående förvärvsarbetsbetande kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsbörd. Marcus. 52 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1938: 13
SOCIALDEPARTEMENTET

B E T Ä N K A N D E

ANGÅENDE

FÖRVÄRVSARBETANDE KVINNORS
RÄTTSLIGA STÄLLNING VID ÄKTEN-
SKAP OCH BARNSBÖRD

AVGIVET AV

B E F O L K N I N G S K O M M I S S I O N E N

STOCKHOLM 1938

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

382067

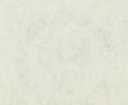
STATEN OCH SÄMRETTEN
SÖDERMANLÄN

REGERINGEN
FÖRVARVSREKONSTRUKTIONEN
RÄTTSLIGA STÄMNINGAR
SKAP OCH BARNBORD

REKONSTRUKTIONEN
REKONSTRUKTIONEN

REKONSTRUKTIONEN
REKONSTRUKTIONEN

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet.

Befolkningskommissionen får härmed vördsamt till Herr Statsrådet överlämna ett betänkande angående förvärvsarbetande kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsbörd, innefattande utkast till lag om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskaps ingående, havandeskap och barnsbörd ävensom förslag till vissa därmed sammanhängande ändringar i 1931 års förordningar om erkända sjukkassor och om statsbidrag åt sjukkassor samt i 1912 års lag om arbetarskydd.

Betänkandet har utarbetats av en inom kommissionen nedsatt delegation, bestående av doktor Andreen, ordförande, och herr Persson, varjämte såsom särskilda sakkunniga deltagit sekreteraren i kungl. pensionsstyrelsen fru H. Dernby, fru E. Wedberg samt ledamoten av riksdagens första kammare direktören K. Wistrand.

Såsom sekreterare har tjänstgjort t. f. revisionskommisarien i riksräkenskapsverket E. Norberg.

Vid utarbetandet av de vid betänkandet fogade författningsutkasterna har biträtt hovrättsassessorn I. Lindell.

I ärendets slutbehandling hava deltagit befolkningskommissionens samtliga ledamöter utom herr Myrdal.

Reservationer av herr Magnusson och direktören Wistrand ävensom av herr Österström bifogas.

Stockholm den 25 maj 1938.

Å Befolkningskommissionens vägnar:

NILS WOHLIN.

Utkast

till

Lag

om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskaps
ingående, havandeskap och barnsbörd.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, för såvitt i rörelsen eller företaget till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas flera än fyra arbetstagare.

2 §.

Såsom arbetstagare enligt denna lag skall ej räknas medlem av arbetsgivarens familj; samt ej heller
befattningshavare i statens eller kommuns tjänst, som är underkastad ämbetsmannaansvar,
befattningshavare i överordnad ställning,
den som avlönas uteslutande genom andel i vinsten.

3 §.

Arbetstagare må ej skiljas från sin anställning i anledning av äktenskaps ingående, havandeskap eller barnsbörd.

4 §.

Arbetstagare som skilts från sin anställning vare, där sannolika skäl föreligga till antagande att avskedandet skett i strid mot stadgandet i 3 §, berättigad till ersättning för därigenom uppkommen förlust för såvitt icke arbetsgivaren visar att fullgoda skäl för avskedandet eljest förelegat.

Varder utredning angående förlustens storlek ej förebragt, är arbetsgivaren pliktig att till arbetstagaren såsom ersättning utgiva denne tillkommande löneförmåner för en tid av tre månader.

Utkast
till
Förordning
angående ändrad lydelse av 32 § förordningen den 26 juni 1931 (nr 280)
om erkända sjukkassor.

Härigenom förordnas, att 32 § förordningen den 26 juni 1931 om erkända sjukkassor¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

32 §.

Centralsjukkassa skall — tvåhundraogjuttio dagar.

Moderskapshjälp utgår till medlem, som i anledning av barnsörden i väsentlig mån går förlustig lön från enskild tjänst varigenom hon erhåller sin huvudsakliga försörjning, med fyra kronor för dag, dock högst för en tid av tolv veckor, därav ej mera än fyra veckor före barnsörden, och minst med etthundratio kronor, samt till annan medlem med sistnämnda belopp; centralsjukkassa likväl obetaget att, efter medgivande av tillsynsmyndigheten, utgiva moderskapshjälp med högre belopp än nu nämnts.

Centralsjukkassa må — — — sextio kronor.

Därtill — — — utbekomma beloppet.

Moderskapshjälp må — — — stycket sägs.

Denna förordning träder i kraft den — — —; dock att äldre bestämmelser fortfarande skola äga tillämpning i fråga om moderskapshjälp vid barnsörd, som inträffat före nämnda dag.

Utkast

till

Kungörelse

om ändrad lydelse av § 6 kungörelsen den 26 juni 1931 (nr 282) angående statsbidrag åt sjukkassor.

Härigenom förordnas, att § 6 kungörelsen den 26 juni 1931 angående statsbidrag åt sjukkassor¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

§ 6.

För varje barnsbörd, vid vilken centralsjukkassa under tid, då antagandet varit gällande, i enlighet med bestämmelserna i förordningen om erkända sjukkassor utgivit moderskapshjälp, utgår till kassan statsbidrag (*moderskapsbidrag*) med följande belopp, nämligen då hjälpen lämnats medlem, som på sätt i 32 § andra stycket sagda förordning sägs gått förlustig lön från enskild tjänst, med tre kronor för varje dag hjälp utgått, dock minst sjuttiofem kronor, samt i andra fall med sistnämnda belopp. Där kassan endast utbetalat förskott jämlikt tredje stycket i nyssberörda paragraf, utgår likväl moderskapsbidraget med allenast fyrtio kronor.

Denna kungörelse träder i kraft den — — —; dock att äldre bestämmelser fortfarande skola äga tillämpning i fråga om statsbidrag för moderskaps-hjälp vid barnsbörd, som inträffat före nämnda dag.

¹ Senaste lydelse, se Sv. Förf. Saml. 1937: 341.

Allmän motivering.

Allmänna befolkningspolitiska och familjesociala synpunkter på kvinnornas förvärvsarbete utom hemmet. Den moderna samhällsutvecklingen har som bekant fört till en vidgad arbetsfördelning. Den jordbrukande klassens relativa andel av befolkningen har därvid starkt nedgått, och jordbrukarbefolkningen utvisar alltsedan 1880-talet även absolut taget en fortgående minskning. Den vidgade samhällseliga arbetsfördelningen har särskilt i städerna och allmänt inom alla andra yrken än jordbrukarklassen fört till en viss omvandling av familjehushållet; även inom jordbrukarklassen har en liknande, ehuru hittills svagare omvandling av familjehushållet ägt rum. Från familjesynpunkt har utvecklingen främst haft sitt kännetecken däri, att det produktiva arbetet i allt större utsträckning kommit att förläggas utom familjehushållets ram. I första hand männen ha upphört att vara hemarbetande och i allt högre grad blivit förvärvsarbetande i modern mening. De flesta män utöva därvid sin verksamhet i egenskap av löntagare.

För kvinnornas del har utvecklingen icke varit lika snabb och ensriktad. Sant är visserligen, att i den mån familjehushållet mistat i betydelse såsom institutionell organisationsenhet för produktionen, även kvinnornas befattning med sådant arbete inom familjehushållet oavbrutet nedgått. Men kvinnorna ha icke lika hastigt och lika fullständigt i stället blivit förvärvsarbetande utom hemmet. Familjehushållet har bestått såsom konsumtionsenhet, och den genom det minskade behovet inom familjehushållet av arbete i produktivt syfte friställda kvinnliga arbetskraften har i mycket stor utsträckning kommit det konsumtiva hemarbetet till godo. En väsentlig del av den under de sista båda decennierna försiggående stegringen av den reala levnadsstandarderna har i själva verket fått taga sig uttryck i en ökad ledighet för kvinnorna från arbete i produktionslivet, varvid i allt fall den väsentligare delen av denna ledighet fått komma det gemensamma konsumtionshushållet till godo.

Samtidigt med denna i takt med näringslivets industrialisering skeende utveckling har emellertid en annan tendens gjort sig gällande, i det att även kvinnorna i allt större utsträckning kommit att på den allmänna arbetsmarknaden söka sig avlönat arbete. Denna utveckling sammanhänger intimt med tvenne, särskilt under den sista generationen framträdande förändringar i familjens struktur, nämligen dels arbetsfördelningens och rationaliseringens övergripande även å den verksamhet inom familjehushållet, som tjänar mera omedelbar konsumtion och som sedan gammalt i huvudsak åvilat kvinnorna, och dels den sjunkande fruktsamheten. Känt är, att

större delen av forna tiders till familjekonsumtionen knutna hemarbete numera kommit att utföras industriellt utom hemmet, varjämte i synnerhet på senare tid även det kvarstående hemarbetet genom moderna hjälpmedel rationaliserats och förenklats, en utveckling, vars verkningar i fråga om behovet av kvinnlig arbetskraft inom hemmet blott delvis upphävts av den höjda konsumtionsstandarden. Vidare har den sjunkande fruktsamheten haft till följd en mycket avsevärd förkortning av den tidrymd inom en familjs liv, varunder familjen innesluter minderåriga barn och varunder moderns närvaro inom hemmet för vårdnaden av dessa barn är mest påkallad.

Utvecklingen har lett till att numera i städer och stadsliknande samhällen praktiskt taget alla vuxna ogifta kvinnor, som icke av särskilda personliga förhållanden — pågående utbildning, arbetslöshet eller arbetsoförmåga på grund av lyte eller dylikt — äro förhindrade, hava förvärvsarbete utom hemmet, samt att en allt större kvotdel av i synnerhet de yngre gifta kvinnorna kvarstannat i förvärvslivet, vanligen då såsom löntagare. Kvinnornas framträdande på arbetsmarknaden har som alla sociala strukturförändringar av denna storleksordning skapat nya problem. Dessa problem äro av två slag. Det första slaget av problem är de arbetsmarknadspolitiska och gäller frågorna om verkningarna på efterfrågan av manlig och kvinnlig arbetskraft, arbetslöshet och lönebildning. Det andra slaget av problem är de befolkningspolitiska och familjesociala. För utredning av de med kvinnoarbetet förbundna arbetsmarknadspolitiska problemen har chefen för finansdepartementet på grund av Kungl. Maj:ts beslut den 18 juli 1935 tillsatt en särskild utredning, den s. k. kvinnoarbetskommittén, som under senare delen av år 1938 kan förväntas avgiva sitt betänkande. Det andra slaget av problem tillhör mera omedelbart befolkningskommissionens arbetsuppgifter. Då likväl de båda slagen av problem hava ett nära inbördes samband, har, på sätt i direktiven för kvinnoarbetskommittén förutsatts, samråd ägt rum mellan denna kommitté och befolkningskommissionen.

Kommissionen vill till en början göra vissa tillrättaläggande uttalanden rörande spörsmålet om konkurrensen mellan å ena sidan kvinnornas förvärvsarbete och å andra sidan deras möjlighet till och villighet för äktenskap och barnafödande. Att en sådan konkurrens under nuvarande förhållanden består, torde icke kunna bestridas. I vilken utsträckning kvinnors förvärvsarbete står såsom hinder för äktenskap och barnafödande kan dock svårigen bedömas med ledning av tillgänglig statistik, som endast kan siffermässigt belysa förhållandena under ett övergångs- och brytningsskede.

Kommissionen vill emellertid här såsom sin mening framhålla, att även om en dylik konkurrens i avsevärd utsträckning skulle bestå, detta förhållande icke kan få utgöra skäl för samhällsingripanden i syfte att uttränga kvinnorna från förvärvsarbete. Redan ekonomiska hänsyn förbjuda ett sådant inskridande. Vår samhällsverksamhet bygger i allt större utsträckning på kvinnors arbetsinsats i det utom familjen försiggående produktiva livet, och vi kunna såsom folk icke utan en väsentligt sänkt kvalitativ och kvantitativ standard försaka denna insats. Såsom ett ännu viktigare skäl emot sam-

hällsringripanden i syfte att uttränga kvinnorna eller vissa kategorier av kvinnor från yrkesverksamhet står emellertid för kommissionen det förhållandet, att hela vårt samhällsliv bygger på personlig frihet för medborgarna att söka nyttiggöra sina krafter på det område de själva välja. En frihetsbegränsning för kvinnornas eller för vissa kvinnors del torde icke vara i överensstämmelse med denna av en allmän opinion omfattade demokratiska grundsats.

Det torde även vara en fåfång tro, att man genom ingripanden av nyss antytt slag skulle kunna stimulera till äktenskap och barnafödande. Smärre torde motsatsen vara fallet. Om man inskränker kvinnornas arbetsmöjligheter såsom gifta, skapar man snarast ett avhållande motiv för äktenskap och gynnar fria förbindelser. Förminskar man kvinnornas arbetsmöjligheter först då de bliva mödrar, skapar man ett starkt motiv för extrem barnbegränsning. Chefen för socialdepartementet har även betonat detta, då han i sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 17 maj 1935 vid kommissionens tillsättande yttrat: »Det kan icke vara ägnat att uppmuntra familjebildningen, att såsom ofta sker, arbetsgivare vägrar fortsatt anställning åt kvinnor vid deras inträde i äktenskap eller på grund av havandeskap.»

Om man sålunda finner sig böra helt avstå från tanken att genom samhällsinskridanden förminska mödrars och gifta kvinnors arbets- och förtjänstmöjligheter inom näringslivet, uppställer sig frågan, hur man på olika vägar skall kunna göra det lättare för kvinnor att förena äktenskap och moderskap med förvärvsarbete. Kommissionen är fullt medveten om att här i första hand kräves en annan inställning till de med kvinnornas yrkesverksamhet sammanhängande, särskilda problemen, än som hittills varit den inom stora områden av arbetsmarknaden vanliga. När enskilda arbetsgivare nu avskeda anställda kvinnor, då dessa gifta sig eller vänta barn, och stundom rentav hava avtal med den innebörden, att mistande av anställningen följer äktenskap eller barnafödande, kan detta vara förståeligt, då det gäller mindre företag och överhuvud taget företag, som befinna sig i hård konkurrens. Utan tvivel kan det i vissa fall innebära en ekonomisk uppoffring att tillämpa ett motsatt handlingssätt, en uppoffring, som icke uttan vidare kan krävas av dylika företag. Men av kommuner och allmänna inrättningar samt av banker, försäkringsbolag och andra stora företag torde samhället hava rätt att förvänta, att de etiska och familjesociala problem, som här möta, icke bedömas ur alltför ensidig och snäv ekonomisk synvinkel. Själva befolkningsutvecklingen gör i längden den uppfattningen ohållbar, som i äktenskap och barnafödande ser blott en bristfullhet hos den kvinnliga arbetskraften.

Kvinnan i statens tjänst. Befolkningskommissionen har tidigare till Ibehandling upptagit frågan, huruvida staten inom det område, på vilket den själv uppträder såsom arbetsgivare, följde grundsatsen, vilka kunde anses stå i överensstämmelse med de befolkningspolitiska och familjesociala strävanden, som kommissionen hade att tillvarata. I angivet syfte verkställde

kommissionen under senare hälften av år 1935 en översyn av de författningsbestämmelser, vilka inom statstjänsten reglera kvinnornas — och särskilt de gifta kvinnornas — anställnings- och avlöningsförhållanden.

Resultatet av denna sin undersökning framlade kommissionen i ett till statsrådet och chefen för kungl. socialdepartementet den 15 november 1935 avgivet utlåtande rörande ändring i vissa delar av gällande bestämmelser i fråga om anställnings- och avlöningsförhållanden för kvinnliga befattningshavare i offentlig tjänst. Kommissionens förslag gick i huvudsak ut på att avlägsna den olikställighet mellan gifta och ogifta kvinnor i statens tjänst, som vid dåvarande tidpunkt alltjämt förefanns i vissa avlönings- och instruktionsföreskrifter. Statens intresse av att familjebildandet icke försvårades hade dessutom syntts kräva, att kvinnornas uppgift som mödrar underlättades genom förbättrade avlöningsvillkor vid ledighet för barnsbörd eller sjukdom, som står i samband med havandeskap.

Befolkningskommissionens förslag föranledde framläggandet för 1936 års riksdag dels av proposition angående vissa ändringar i gällande avlöningsreglementen för nyreglerade verk (nr 174), dels av proposition angående kvinnliga befattningshavares vid undervisningsväsendet avlöningsförmåner under tjänstledighet för havandeskap m. m. (nr 181).

I den förstnämnda propositionen framhölls, hurusom frågan om den gifta kvinnans ställning i statstjänsten under olika tidsskeden hade bedömts på olika sätt. I stora drag syntes utvecklingen kunna karakteriseras sålunda, att staten till en början intog en bestämt avvisande hållning gentemot gift kvinnans användning överhuvud taget i statstjänst, att därefter följde en mellanperiod, under vilken möjlighet för gift kvinna att innehava dylik tjänst steg för steg öppnades i ökad omfattning, samt att numera i princip gällde, att gift kvinna vore likställd med den ogifta i fråga om behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag. Sålunda gjordes i 1923 års behörighetslag icke någon åtskillnad mellan gift och ogift kvinna.

Men hade alltså själva principen om likställighet numera vunnit statsmakternas godkännande, kvarstode dock i avlöningsförfattningarna vissa stadganden, som speciellt toge sikte på gifta kvinnor och vilka varit avsedda att giva staten som arbetsgivare ett medel till minskning av de olägenheter ur tjänstesynpunkt, som anställning av gift kvinna befarats kunna medföra. Hit hörde bestämmelsen om skyldighet för kvinnlig befattningshavare med vårdnad om barn under 15 år att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter i fråga om fullständig eller partiell tjänstledighet, som vederbörande myndighet kunde finna nödigt meddela, ävensom vissa bestämmelser angående skärpning av det vanliga sjukavdraget under tjänstledighet för sjukdom, som stode i samband med havandeskap eller barnsbörd.

Ifrågavarande undantagsbestämmelser föreslogos till borttagande, varjämte tillstyrktes, att löneavdraget vid ledighet för havandeskap begränsades till s. k. A-avdrag, d. v. s. samma avdrag som tillämpades vid sjukdom. Riksdagen beslöt även i överensstämmelse härmed.

Beträffande anställnings- och löneförhållanden för kvinnor i statens tjänst

gäller sålunda numera, att kvinna äger rätt att erhålla och innehava statsanställning oberoende av civilstånd och moderskap samt att kvinnliga bebefattningshavare jämväl må icke blott vid sjukdom, som står i samband medd havandeskap eller barnsbörd, utan även — under viss tid — vid ledigheett för havandeskap åtnjuta lön utan annat löneavdrag än det, som för befattningshavare i allmänhet tillämpas vid sjukdom. Enligt vad föredragande departementschefen i förenämnda proposition nr 174 framhållit, vore det givvetvis ur befolkningspolitisk synpunkt av värde, om den ståndpunkt, som ssttaten såsom arbetsgivare sålunda intagit i förevarande hänseenden, kunde rnmmana till efterföljd av arbetsgivare inom andra verksamhetsområden, icke rminst av kommuner och allmänna inrättningar av olika slag.

Med understrykande av detta departementschefens uttalande har beeeefolkningsskommissionen i skrivelse den 16 januari 1937 till Svenska stadsföörbundet, Svenska landstingsförbundet och Svenska landskommunernas fööörbundet hemställt om förberedande medverkan till spridande av kännedom om sstatsmakternas ställningstagande till nu behandlade spörssmål.

Kvinnan inom det enskilda näringslivet. Svårare att komma till rätta med är det även kvantitativt större problemet om de förvärvsarbetande kvinnornas ställning inom det enskilda näringslivet. Tillsammans med kvinnoarbeitskommittén har befolkningskommissionen till en början sökt ggggenom utsändandet av frågeformulär till olika arbetsgivare, vilka sysselsätttta ett större antal kvinnor inom sina företag, erhålla uppgifter till vägledning för ett bedömande av de kvinnliga arbetstagarnas ställning i olika med äääikten skap och barnsbörd sammanhängande hänseenden. Resultatet av enqqquéten framgår av här såsom bilaga A närslutna sammanställning. Sammamställningen giver vid handen, att av 648 redovisade företag med tillhopa 5559 600 kvinnliga arbetare ungefär en tiondel, sysselsättande 2 420 kvinnor, ttitillämpar avsked vid giftermål eller hava mer eller mindre osäker praxis, mmedan av 1 534 företag, med tillhopa 25 416 kvinnliga, ej till arbetare hänfffförliga »anställda», ungefär en tredjedel, sysselsättande 11 066 kvinnor, uppppgiver avsked vid giftermål eller osäker praxis. Inom industrien har sålumaada av de anförda siffrorna att döma frågan om den kvinnliga arbetstagarens civilstånd i allmänhet ansetts vara av underordnad betydelse, under det attttt för hållandena i detta avseende ställa sig helt annorlunda för olika kateeeegorier av kontors- och affärsanställda.

I sitt den 4 oktober 1935 avgivna utlåtande över ett av kommittén angående privatanställda framlagt betänkande med förslag till lag om aaarbetsavtal (statens offentliga utredningar 1935: 18) framhöll befolkningskommissionen bland annat, hurusom den ständigt ökade användningen av kvinnor i förvärvsarbete och den fortgående nativitetsminskningen enligt kommissionens mening nödvändiggjorde en ändrad inställning från samhälletttts sida till de förvärvsarbetande kvinnorna i deras egenskap av barnafödeeeerskor. Samhället måste oförbehållsamt erkänna och anpassa sin lagstiftningggg efter det faktum, att ett stort antal kvinnor hade en dubbel uppgift såsom aaarbetsstagare och mödrar. Utgående från uppfattningen om barnafödandet ssssom en

samhälleligt betydelsefull gärning fann kommissionen det önskvärt och riktigt, att kvinnliga arbetstagare erhöles ersättning för i samband med barnsbörd förlorad arbetsförtjänst. Även en väsentligt ökad moderskapspenning kunde endast delvis utgöra kompensation för mistade avlöningsförmåner. Så länge kvinnliga arbetstagare inom stora delar av det enskilda näringslivet riskerade att stå väsentligen utan inkomst under en så kritisk period av sitt liv, som då de skulle fylla sin uppgift som mödrar, kunde förhållandena icke sägas vara tillfredsställande. Kommissionen sade sig även hava för avsikt att senare återkomma till frågan om ersättning åt kvinnlig arbetstagare för i samband med barnsbörd förlorad arbetsförtjänst. En lösning av denna fråga syntes nämligen vara en samhällsangelägenhet av icke ringa vikt och betydelse.

Då särskilt banker och försäkringsbolag intaga en framträdande plats bland de företagare, som ställa sig avvisande mot ett bibehållande i tjänst av gifta kvinnor, har befolkningskommissionen funnit angeläget att genom konferenser med representanter såväl för dessa företags ledning som för de vid företagen anställda erfara, hur parterna själva betraktade det föreliggande problemet och hur situationen i dag närmare gestaltade sig. Dyliga konferenser hava ägt rum den 24 november 1937 med representanter för banker och försäkringsbolag och den 6 december 1937 med representanter för Svenska bankmannaföreningen och Försäkringstjänstemännens förening. På begäran av kommissionen hava sedermera lämnats vissa sammanfattande redogörelser för de särskilda bestämmelser, som finnas hos företagen meddelade i fråga om kvinnliga anställda, vilka äro gifta eller hava för avsikt att ingå äktenskap, nämligen beträffande bankerna i skrivelse från Bankernas förhandlingsorganisation den 29 januari 1938 och beträffande försäkringsbolagen i skrivelse från Svenska försäkringsbolags riksförbund den 1 februari 1937. De anställda hava sammanfattat sina synpunkter och önskemål i skrivelser till kommissionen, Svenska bankmannaföreningen den 3 mars 1938 och Försäkringstjänstemannaföreningen den 1 mars 1938. Samtliga skrivelser hava såsom bilagor (B—E) fogats till detta betänkande.

Gällande skyddslagstiftning. Lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd innehåller under särskilda föreskrifter rörande kvinnas användande i arbete bland annat stadganden av följande innehåll.

Kvinna, som fött barn, må icke användas till i lagen närmare angivet arbete under de sex första veckorna efter barnsbörden, därest icke med läkarintyg styrkes, att hon utan men för sig eller barnet tidigare kan börja arbetet.

Företer kvinna, som användes till arbete av nämnda slag, intyg av läkare eller barnmorska av innehåll, antingen att hon sannolikt kan vänta sin nedkomst inom två veckor eller ock att hon sannolikt kan vänta sin nedkomst inom sex veckor och med hänsyn därtill har behov av ledighet från arbetet, må sådan ledighet ej förvägras henne.

Kvinna, som ammar sitt barn, må ej förvägras erforderlig ledighet härför.

Förenämnda bestämmelser hava avseende å kvinnor, som sysselsättas i bergverks-, bruks-, fabriks-, hantverks- eller annat industriellt arbete eller byggnadsarbete, ändå att det ej är att hänföra till industriellt arbete, eller

skogsavverknings- eller kolningsarbete eller arbete med transport av ippersoner eller gods, däri dock ej inbegripet distribution av varor eller uträttande av bud eller ärenden.

Även bortsett från denna begränsning minskas lagens betydelse ssåsom skydd för förvärvsarbetande kvinnor därigenom, att den icke stadgar fööörbud mot avskedande i anledning av havandeskap eller barnsbörd och ej lb heller innehåller några föreskrifter, som reglera frågan om ersättning för mmistad arbetsförtjänst under avstängning eller ledighet från arbetet av nyssnääänd orsak.

Emellertid hava vissa åtgärder träffats till förbättrande av mödrarnas ställning i allmänhet, sålunda oavsett om de äro förvärvsarbetande ellleler ej.

Enligt 1931 års förordning om erkända sjukkassar sådan densamma lyder efter vissa genom förordning den 11 juni 1937 (nr 337) vidtagna ändringar, skall centralsjukkasse vid barnsbörd utgiva *moderskapshjälp* åt kvinnlig medlem, som omedelbart före barnsbörden varit medlem av erkänd sjukkasse under oavbrutet minst 270 dagar. Moderskapshjälp utgår med ett belopp av 110 kronor; dock må centralsjukkasse efter medgivande avv tillsyningsmyndigheten utgiva moderskapshjälp med högre belopp. Kvivinnlig sjukkasemedlem, som befinner sig i havandeskap, längre framskriddelet än i sjunde månaden, kan på ansökan såsom förskott å henne tillkommande moderskapshjälp utbetomma ett belopp av 60 kronor.

Genom förordningen om moderskapspenning den 11 juni 1937 (nr r 338) utgår av statsmedel *moderskapspenning* med ett belopp av sjuttiofem kronor till kvinna, som till lindrande av de med barnsbörd förenade kostnaaderna är i behov därav. Behov av moderskapspenning anses i regel föreliggga, om för kvinnan eller, där hon är gift och sammanlever med sin man, föör barnkarna tillsammans vid senaste taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt icke upptagits beskattningsbart belopp, uppgående till minst t 3 000 kronor.

Vidare kan enligt förordningen om mödrahjälp den 11 juni 1937 (nr r 339) kvinna, som i anledning av havandeskap eller barnsbörd är i uppenbarart behov av understöd, tillerkännas *mödrahjälp* av statsmedel. Mödrahjälp p lämnas i den form, som för varje särskilt fall finnes lämpligast i en ellerr flera poster, dock högst till ett sammanlagt värde av 300 kronor. Av motiöven till förordningen framgår, att man räknat med ett genomsnittsvärde för mmödrahjälp av ungefär 200 kronor.

Rätten till moderskapspenning prövas och moderskapspenning utbbetalas av centralsjukkassen för den ort, där kvinnan är bosatt, med rätt doock för centralsjukkassen att efter överenskommelse överlåta ifrågavarande lb bestyr på vederbörande lokalsjukkasse. Behandlingen av frågor rörande mmödrahjälp åter ombesörjes av särskilda mödrahjälpnämnder med biträäde av barnavårdsnämnden i den kommun, där kvinnan vistas.

Slutligen torde i detta sammanhang böra erinras om lagen den 1888 juni 1937 om barnbidrag, enligt vilken av allmänna medel utgår särskilt lb bidrag (*barnbidrag*) till upphälle och uppfostran åt barn, vars föräldrar, adddoptiv-

föräldrar, fader, adoptant eller adoptants make avlidit eller vars fader, styvfader, moder, adoptant eller adoptants make är arbetsoförmögen.

Barnbidrag utgår för tiden intill dess barnet fyller sexton år. Bidraget är graderat efter den för folkpensioneringen fastställda ortsgupperingen och utgår, för år räknat, till barn, vars föräldrar eller adoptivföräldrar avlidit med 300 kronor i ortsgrupp 1, 360 kronor i ortsgrupp 2 och 420 konor i ortsgrupp 3. Till barn, vars fader avlidit eller är arbetsoförmögen, ävensom under vissa andra, i lagen närmare angivna betingelser utgår barnbidraget med reducerat belopp. För tiden till och med den månad, under vilken barn fyller två år, ökas barnbidraget med ett årligt belopp av 60 kronor.

Har barn inkomst, som ej härrör från dess eget arbete och som helt eller i mera väsentlig mån kan anses täcka kostnaden för dess uppehälle och uppfostran, utgår ej något barnbidrag eller ock nedsättes bidraget efter vad som finnes skäligt.

Frågans läge i vissa främmande länder. En undersökning hur man ordnat eller tänker sig att ordna motsvarande frågor i vissa andra länder kan i detta sammanhang vara av intresse och betydelse.

I Norge utfärdades den 19 juni 1936 en lov om arbeidervern, som är tillämplig å alla verksamhetsgrenar med undantag av sjöfart, fiske, luftfart, jordbruket och dess binärningar samt den offentliga förvaltningen. Lagen innehåller om förvärvsarbetande kvinnor vissa särskilda bestämmelser av i huvudsak följande innehåll.

Kvinna, som väntar barn, är berättigad till arbetsfrihet under de sista sex veckorna före barnets enligt intyg av läkare eller barnmorska beräknade nedkomst. Hon bör vara arbetsfri även de sex första veckorna efter födseln. Om hon genom läkarintyg styrker, att hon lider av sjukdom, som står i samband med havandeskap eller barnsbörd, är hon vidare berättigad att vara arbetsfri i ytterligare högst sex veckor.

Kvinna, som är frånvarande från sitt arbete på grund av bestämmelserna i föregående stycke, får icke uppsägas, om arbetsgivaren äger kännedom om orsaken till frånvaron eller kvinnan utan dröjsmål underrättar honom därom. Är hon redan uppsagd till en tidpunkt, som infaller under den tid, då hon är berättigad till arbetsfrihet på grund av havandeskap och barnsbörd, är uppsägningen gällande, men uppsägningsfristen förlänges med tiden för henne tillförsäkrad arbetsfrihet.

Därest kvinna kommer i ekonomiskt trångmål på grund av frånvaro från arbetet av här nämnda orsaker, är hon berättigad till viss hjälp från det allmänna. Hjälpen skall icke betraktas som fattighjälp.

Kvinna, som ammar sitt barn, är berättigad till erforderlig ledighet för amningen minst en halv timme två gånger dagligen.

Den i det föregående omförmälda hjälpen från det allmänna hänför sig dels till lagen av den 6 juni 1930 »om syketrygd», dels ock till lagen av den 10 april 1915 »om forsorg for barn».

Enligt den förstnämnda lagen erhåller kvinna, som under de sista tio månaderna före nedkomsten varit medlem av »trygdekasse» eller godkänd sjukkasse, barnmorske- respektive läkarhjälp samt förlossningspengar (»barselpenger») under sex veckor, räknat från dagen för nedkomsten, samt för de sista två veckorna före nedkomsten. Förlossningspengarna utgå med samma belopp som sjukpengar och belöpa sig från 80 öre per dag i 1 klassen till 4 kronor per dag i 6 klassen. Inträffar sjukdom, äger kvinnan åtnjuta, i stället för förlossningspengar, samma understöd som vid andra sjukdomsfall, dock icke till mindre belopp än som blivit bestämt för förlossningspengar. Till hustru, som icke själv är medlem av trygde-

eller sjukkasse, lämnas barnmorskehjälp samt 30 kronor i förlossningspengar. En förutsättning är dock, att mannen varit medlem av dylik kassa i minst 10 månader före nedkomsten.

För dem, som icke falla under 1930 års lag om syketrygd, regleras hjälpen enligt 1915 års lag om forsorg för barn. Enligt denna lag kan kvinna med norskt medborgarskap, som icke kan sörja för sin utkomst, kräva hjälp av hemortskommunen för de sista sex veckorna före nedkomsten. Gift kvinna kan som regel erhålla hjälp endast om mannen är död eller har övergivit henne eller varit skuld till att sammanlevnaden upphört. Om modern icke har råd att behålla barnet hos sig utan hjälp av kommunen, kan hon enligt en särskild lag av den 12 juni 1920 erhålla bidrag med belopp, varierande mellan 45 och 110 kronor för de sista sex veckorna före födseln, mellan 35 och 110 kronor under första månaden efter födseln och mellan 30 och 85 kronor under de två därpå följande månaderna. En förutsättning för understöd är, att hon själv ammar sitt barn. Eventuellt utgående förlossningspengar skola avdragas från nu angivna understöd.

Den *danska befolkningskommissionen* har i ett den 19 januari 1938 avgivet betänkande framlagt förslag till »Lov om Moderskapsydelse og om erhvervsmæssigt arbejdende Kvinders Rettigheder og Pligter i Anledning af Fødsel», ur vilket lagförslag må återgivas följande:

Kvinnor, som deltaga i förvärvsarbete utanför eget hem eller egen rörelse och som hava det ifrågavarande arbetet till huvudsyssla, få icke deltaga i arbetet under de fyra första veckorna efter nedkomsten, om det icke med läkarintyg styrkes, att så kan ske utan skada för henne eller barnet. För vissa arbetsområden kan tiden utsträckas till sex veckor efter födelsen.

Här avsedda kvinnor hava vidare rätt att påkalla ledighet från arbetet åtta veckor före den beräknade nedkomsten och intill åtta veckor efter födseln.

Det är förbjudet att avskeda en kvinna på grund av havandeskap eller barnsbörd.

En kvinna, som avskedas under graviditeten eller inom sex månader från barnets födelse har — med vissa i lagförslaget närmare angivna undantag — rätt till sedvanlig lön i sexton veckor, dock icke för tid utöver sex månader från födseln.

Kvinna, som sysselsättes med expediering eller servering och som icke kan förflyttas till annat arbete, är skyldig att, om arbetsgivaren så påfordrar, begagna sig av rätten till ledighet före och efter barnsbörden.

Under den tid kvinna begagnar sig av henne tillförsäkrad ledighet på grund av havandeskap eller barnsbörd kan hon som regel icke avskedas, såvida hon icke är sysselsatt i arbetsgivarens hushåll.

Varje kvinna, som är medlem av erkänd sjukkasse eller som icke är medlem, emedan hon icke uppfyller villkoren i fråga om hälsotillstånd, har rätt att under vissa betingelser erhålla s. k. dagspengar under ledighet för havandeskap eller barnsbörd, sammanlagt högst sexton veckor, varav åtta veckor före den beräknade nedkomsten, dock endast för tid, under vilken hon har att avstå sin arbetsinkomst på grund av ledighet från arbetet.

Dagspengar utgå med 6 kronor i Köpenhamn, Fredriksberg och Gentofte kommuner, 5 kronor i köpstäderna och 4 kronor på landet, i varje fall dock högst till belopp, som svarar mot den förutvarande dagsinkomsten, inberäknat värdet av kost och logi. I vissa närmare angivna fall kunna dagspengar nedsättas till $\frac{2}{3}$ av eljest utgående belopp.

Dagspengarna utbetalas på därom gjord framställning för sjukkassememstrar av vederbörande sjukkasse och eljest av hemortskommunen. Kostnaderna för dagspengar enligt lagen bestridas helt av staten.

Överträdelse av lagens bestämmelser straffas med böter från 20 till 2,000 kronor.

I *Tyskland* gäller om kvinnors sysselsättning före och efter barnsbörd en lag av den 16 juli 1927.

Denna lag äger tillämpning å kvinnliga arbetstagare, för vilka skyldighet till sjukförsäkring föreligger. Undantagna från lagen äro arbetstagare inom jordbruket och dess binäringar samt i hushållsarbete sysselsatta. Kvinnliga arbetstagare äga rätt till arbetsfrihet efter företeende av läkarintyg under en tidrymd av sex veckor före den beräknade nedkomsten och få icke användas i arbete under de sex närmaste veckorna efter nedkomsten. Under ytterligare sex veckor äro de berättigade till ledighet, om de med läkarintyg styrka, att de på grund av sjukdom, som står i samband med barnsörden, äro förhindrade att arbeta.

Arbetsgivaren är icke utan uttrycklig föreskrift i arbetsavtal pliktig att utgiva någon lön under ledighet av nu nämnda orsaker. Viss ersättning — i regel motsvarande två tredjedelar av lönen — utbetalas i stället till kvinnan genom vederbörande sjukförsäkring.

Kvinna, som ammar sitt barn, är berättigad till erforderliga amningspauser i arbetet under sex månader från nedkomsten, dock högst en halv timme två gånger dagligen eller en timme en gång dagligen. Löneavdrag för dessa pauser får icke ske.

Förbud mot uppsägning gäller för en tidrymd från sex veckor före till sex veckor efter nedkomsten. Uppsägningsfristen kan dessutom förlängas med ytterligare sex veckor, om sjukdom i anledning av havandeskapet eller barnsörden tillstöter. Förutsättningar för uppsägningsförbudets giltighet äro:

att arbetsgivaren äger kännedom om kvinnans tillstånd eller också omedelbart vid uppsägningen av henne underrättas därom;

att uppsägningen sammanhänger med kvinnans havandeskap och icke har någon annan viktig orsak;

att icke arbetsavtalet uttryckligen slutits för ett bestämt ändamål, och detta ändamål uppfyllts vid tiden för uppsägningen.

Överträdelse av lagen straffas med böter, som vid upprepat brott inom loppet av tre år, kunna skärfas till fängelse i högst sex månader.

Befolkningskommissionens förslag. Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att man såväl hos oss som i andra länder sökt genom olika lagstiftningsåtgärder komma till rätta med de komplicerade problem, som skapats av den i samband med kvinnans uppträdande på den allmänna arbetsmarknaden allt vanligare dubbelställningen för henne såsom, å ena sidan, löntagare med bestämda plikter gentemot arbetsgivaren och, å andra sidan, maka eller moder med icke mindre bestämda plikter gentemot hemmet och barnen. Den, som ännu lever kvar i äldre tiders betraktelsesätt om hemmet såsom kvinnans rätta för att icke säga enda plats, må ogilla eller beklaga den moderna samhällsutvecklingen. Genom att fördomsfritt acceptera de nya livsformerna och söka utjämna ännu förefintliga motsättningar torde man dock i längden bäst gagna samhällets intressen.

Då enskilda arbetsgivare i anställningsvillkoren angiva äktenskap eller barnsörd såsom grund för uppsägning och avsked av kvinnliga arbetstagare, är detta enligt befolkningskommissionens mening icke blott ur allmän synpunkt olämpligt och oriktigt utan även — och detta särskilt i tider av fortgående nativitetssänkning — direkt samhällsskadligt. Ett harmoniskt och lyckligt hemliv torde för övrigt utgöra en viktig förutsättning för att den anställde skall kunna prestera ett fullgott arbetsresultat. Ett tillmötesgående av de anställdas krav att fritt få välja civilstånd utan återverkningar i anställnings- eller lönehänseende torde därför ligga i arbetsgivarens eget intresse.

Detta synes även vara den slutsats, till vilken det övervägande flertalet arbetsgivare i vårt land redan kommit. I statens tjänst gäller, såsom förut framhållits, att kvinna äger rätt att erhålla och innehava statsanställning oberoende av civilstånd och moderskap. Detsamma gäller i allmänhet inom kommunernas tjänst; vissa kommuner intaga dock i detta hänseende en egendomlig undantagsställning. De med staten nära förbundna monopol-företagen tillämpa i regel statens principer.

Inom det enskilda näringslivet möta för majoriteten av de förvärvsarbetande kvinnorna icke några hinder för ett förenande av förvärvsarbete och äktenskap. Banker och försäkringsbolag äro dock en grupp företag, där i nuvarande stund det främsta motståndet är att finna mot gifta kvinnors bibehållande i tjänst. Denna företagens inställning får ökad betydelse såväl genom det stora antal kvinnor, vilka där sysselsättas, som därigenom att företagen i fråga — framför allt bankerna — hava en tongivande ställning.

Ett skäl, som från bank- och försäkringsbolagens ledning ofta anföres mot gifta kvinnors kvarstående i tjänst, är att man anser ur olika synpunkter — även befolkningspolitiska — lämpligast, att dessa kvinnor stanna i sina hem. Kommissionen vill i anledning härav ånyo erinra om vad som redan inledningsvis berörts, nämligen att hemarbetets minskning i modern tid gör kravet på att alla gifta kvinnor skola syssla blott med hemarbete ohållbart. Man synes även glömma, att valet för kvinnan oftast icke står mellan äktenskap *med* eller *utan* förvärvsarbete utan kanske vanligare mellan äktenskap (om hon får behålla sitt förvärvsarbete) eller icke äktenskap. En politik, som förmenar sig bevara kvinnorna åt hemmet genom att förbjuda dem att kvarstå i tjänst efter äktenskapets ingående, är icke blott verklighetsfrämmande utan även asocial, då den förhindrar många äktenskap, men ökar antalet fria förbindelser och illegala aborter. Befolkningspolitiskt sett innebär systemet, att barnafödande motverkas genom att vissa äktenskap aldrig komma till stånd, medan andra uppskjutas till dess mannen nått en sådan löneställning, att han ensam kan försörja familjen, vilket ofta blir fallet först vid en tidpunkt, då kvinnans fertilitet redan hunnit avtaga så att barn måhända ej födas. Vid överläggning med representanter för tjänstemannaorganisationerna har kommissionen styrkts i den uppfattningen, att en ändring av anställningsvillkoren i nu berörda hänseende omedelbart skulle få till följd ingående av ett icke obetydligt antal äktenskap.

Ett annat vanligt argument, med vilket man vill motivera den kvinnliga anställningshavarens avskedande vid giftermål, är, på sätt försäkringstjänstemannaföreningen i sin förut omförmälda skrivelse till befolkningskommissionen framhållit, att hennes arbetsförmåga genom giftermålet skulle försämrans på grund av splittrande intressen mellan hemmet och tjänsten. Denna uppfattning kan dock icke anses bestyrkt av erfarenheten från de arbetsområden, inom vilka gifta kvinnor i någon större utsträckning sysselsättas. Vare sig att kvinnan behåller sitt förvärvsarbete som gift av intresse för sin tjänst

eller hon gör det av ekonomiskt nödtvång, måste man förutsätta, att hon, i medvetande om det hinder äktenskap ofta utgör i konkurrensen, snarare ökar än minskar sina ansträngningar att prestera ett fullgott arbete för att icke riskera att mista sin anställning.

Med hänsyn till nu antydda förhållanden har kommissionen funnit starka skäl tala för att arbetstagaren genom lagstiftning beredes en annan och mera tryggad ställning i fråga om rätten att ordna sitt privatliv med avseende å äktenskap och vad därmed sammanhänger utan obehörigt ingripande från arbetsgivarens sida. Kommissionen inser till fullo de vanskligheter, som äro förenade med en dylik lagstiftning. Ett förbud mot avskedande i anledning av äktenskap kan kringgåas genom angivande av andra orsaker till avskedandet. Då kommissionen det oaktat ansett sig böra framlägga förslag till reglerande av arbetstagares rättsliga ställning i förevarande avseende sker det för att med hjälp av en dylik lag snabbare än eljest kunnat ske rikta den allmänna opinionen mot det i längden ohållbara tillstånd, som för stora grupper av anställda gör en så självklar medborgerlig rättighet som ingående av äktenskap beroende av arbetsgivarens mer eller mindre goda vilja.

Kommissionen övervägde ursprungligen att begränsa den föreslagna lagstiftningen till att endast omfatta förbud mot den kvinnliga arbetstagarens avskedande på grund av havandeskap eller barnsbörd. Bestämmelser av denna innebörd hade av 1905 års yrkesfarekommitté upptagits i det förslag, som sedermera lades till grund för lagen om arbetarskydd av år 1910, ehuru bestämmelserna i fråga uteslötos på grund av erinringar från lagrådets sida. Liknande stadganden i förening med föreskrifter om förbud mot avskedande under viss angiven tid före och efter barnsbörden, finnas jämväl genomförda eller äro föreslagna i flera länder. Emellertid kunna vägande invändningar göras mot en på dylikt sätt avgränsad lagstiftning. Inskränker man förbudet till att avse enbart avskedande vid barnsbörd, kan det befaras, att man därigenom snarast uppmuntrade till avskedande vid ingående av äktenskap, som ju måste presumeras öka sannolikheten för att den av förbudet berörda frågan skall aktualiseras. Vad därefter angår den tidrymd, som förbud mot avsked i anledning av havandeskap och barnsbörd skall omfatta, måste denna, om icke hela stadgandet skall bliva helt illusoriskt, göras ganska lång; mest konsekvent vore att låta tiden för förbud mot avsked sammanfalla med havandeskapet och amningstiden. Under en dylik period skulle den kvinnliga arbetstagaren få skiljas från sin anställning allenast där hon gjort sig förvunnen till fel eller försummelse i tjänsten eller ådagalagt klandervärt uppförande, eller där avskedandet föranleddes av inskränkning i driften eller rörelsen eller av annan sådan särskild orsak. Att på så sätt anknyta förbudet till långa, i lagen noggrant fixerade tidsskeden synes emellertid vara att å ifrågavarande lagstiftning förläna en icke önskvärd tyngd och stelhet, som måhända rent av skulle komma att inverka menligt på arbetsgivarnas benägenhet att anställa kvinnlig arbetskraft. Kommissionen har därför i detta hänseende ansett det tillfyllest att såsom huvudregel föreslå ett stadgande, vari endast utsäges, att arbetstagare ej må avskedas i anledning av havande-

skap eller barnsbörd. Vål kan det antagas att effektiviteten av förbudet härigenom kommer att i viss mån försvagas. Kommissionen vill emellertid understryka, att tyngdpunkten i en lagstiftning sådan som den förevarande av naturliga skål måste komma att ligga i dess opinionsbildande verkningar. Av denna anledning har kommissionen icke heller ansett nödigt att förse förbudet med någon straffsanktion. I belysningen av denna den avsedda lagens huvudsakligen opinionsbildande karaktär framträda också kllart de brister, som vidlåda en dylik lag, där den ej vore förbunden jämvål med förbud mot avskedande på grund av äktenskaps ingående. Samhället kunde nämligen då synas direkt uppmuntra till undvikande av äktenskap — alltså till utomäktenskapliga förbindelser — eller till ytterligare befastande av en inom vårt land utbredd praxis, att äktenskap ingås först efter inträdandet av havandeskap. I en lag, avsedd att verka opinionsbildande, måste det amses riktigare att ej bryta det naturliga sammanhanget mellan äktenskap å ena sidan och havandeskap och barnsbörd å den andra. Kommissionen vill därför föreslå, att de ifrågasatta lagbestämmelserna även komma att innefatta förbud mot att avskeda arbetstagare på grund av att denne inträder i äkten- skap. Denna föreskrift bör givetvis komma jämvål manliga arbetstagare till godo. Påpekas må, att en liknande, av samhällets intressen betingad in- skränkning i arbetsgivarnas rättigheter i förhållande till honom underställd personal återfinnes i lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigas skiljande från tjänst eller arbete.

Det gäller emellertid icke endast att, såvitt möjligt, förhindra, att kvinnliga arbetstagare avskedas vid äktenskap eller barnsbörd. Befolkningskommissionen har i olika sammanhang framhållit, att barnafödande är en samhällsangelägenhet, icke endast en privatsak. Samhället har intresse av såväl barnantal som barnens hälsotillstånd. Med dessa utgångspunkter är det naturligt och självklart, att en förvärvsarbetande kvinna i viss utsträckning erhåller såväl rätt till ledighet på grund av barnsbörd som rätt till ersättning för därunder förlorad arbetsförtjänst. Staten tillämpar beträffande kvinnliga statstjänare en dylik princip och har även redan tidigare genom arbetsförbud under viss tid i samband med barnsbörd för kvinnor inom industrien intagit en ståndpunkt, som följdriktigt kräver, att ersättning lämnas för den påtvingade förlusten av arbetsförtjänst. Denna industrilagstiftning innefattar därjämte rätt till viss ledighet för barnsbörd utöver den, som följer av själva arbetsförbudet.

Den nu enligt lag medgivna rätten till ledighet i samband med barnsbörd är dock enligt kommissionens mening ur två synpunkter otillräcklig: den gäller endast viss kategori av förvärvsarbetande kvinnor, och den omfattar normalt endast en tidrymd av två veckor före och sex veckor efter barnsbörden. Kommissionen föreslår därför sådan ändring av lagen om arbetarskydd, att dess bestämmelser angående rätt till ledighet vid barnsbörd komma att avse kvinnliga arbetare i allmänhet och ej endast de inom industri- en sysselsatta. Kommissionen föreslår vidare, att rätten till ledighet skall omfatta en tid av fyra veckor före och åtta veckor efter barnsbörden. Skå-

len till att kommissionen stannat för denna ledighetsperiod och denna fördelning av ledigheten före och efter barnsörden anges närmare i det följande.

Innan kommissionen ingår på frågan om ersättning för i samband med barnsörd förlorad arbetsförtjänst, vill kommissionen anmärka, att begreppet »förvärvsarbetande kvinna» här användes för att beteckna en arbetstagare i enskild tjänst, som genom arbetsinkomsten erhåller sin huvudsakliga försörjning. Kommissionen bortser i detta sammanhang såväl från de statsanställda kvinnorna som från dem, vilka arbeta i egen affär eller i eget hem, ehuru väl kommissionen är fullt medveten om att alla dessa även äro att betrakta som förvärvsarbetande.

Ofta höres vid diskussionen av hithörande spörsmål den invändningen, att det icke kan vara lämpligt eller riktigt att låta förvärvsarbetande kvinnor vid barnsörd intaga en särställning i förhållande till kvinnor, som hava hemarbete. Enligt kommissionens mening måste emellertid vid denna frågas bedömande tagas i betraktande åtskilliga faktorer, som tala för behovet av en särskild lagstiftning för de förvärvsarbetande kvinnornas del. Till en början måste barnsörden *ur arbetssynpunkt* anses vara ett svårare hinder för de förra kvinnorna än för dem, som arbeta i sina hem. Detta sammanhänger delvis med att man i många yrken ej önskar använda en kvinna, vars havandeskap tydligt framträder. Befolkningskommissionen anser visserligen, att denna tendens är mindre lycklig och bör motarbetas. Det är önskligt och i konsekvens med uppfattningen av barnafödandet såsom någonting för samhället gagneligt, att ej mot havande kvinnor vidtagas åtgärder, som åt havandeskapet giva karaktären av något, vilket vederbörande behöva känna sig generade att visa. Tills vidare måste man dock räkna med de rådande fördomarna, särskilt inom yrken där, såsom beträffande affärsanställda, servitriser och andra, den kvinnliga arbetstagaren har att betjäna allmänheten. De förvärvsarbetande nödgas därför under längre tid än de icke-förvärvsarbetande avstå från arbete med åtföljande minskning eller förlust av löneinkomsten.

En annan för de förvärvsarbetande kvinnorna framträdande olägenhet är den, att de i allmänhet icke kunna anpassa arbetet efter sitt hälsotillstånd utan hava att välja mellan arbete i full utsträckning eller hel tjänstledighet.

En kvinna, som är verksam i eget hem eller egen tjänst, kan däremot inskränka sitt arbete mer eller mindre efter önskan. Hon kan arbeta en kortare tid av dagen, hon kan välja det mindre tunga arbetet och lämna det tyngre till någon annan o. s. v. Under nämnda förhållanden är det för en sådan kvinna möjligt att utan olägenhet utföra visst mått av arbete upp till havandeskapets sista dag och upptaga en del arbete redan en à två veckor efter barnets födelse. Den tid, under vilken hon ej alls kan utnyttja sin arbetskraft, är alltså tämligen kort. Vissa kategorier av förvärvsarbetande kvinnor äro särskilt illa ställda i fråga om arbetsmöjligheter i samband med barnsörd, nämligen de, som hava ett tungt kroppsarbete, vilket de svårli-

gen kunna inom mycket kort tid upptaga i den fulla utsträckning, som av arbetsgivaren påfordras. Illa ställda äro även de grupper, vilka såsom förut nämnts genom lagstiftning äro utestängda från arbete under viss tid. En ytterligare omständighet, som försvårar för yrkesarbetande kvinnor att snart efter barnsbörd återupptaga sitt arbete, har samband med själva vårdnaden om barnet. En kvinna, som arbetar i sitt hem eller i sin egen affär eller har annan egen verksamhet, kan taga sig nödig tid till amning och skötsel av barnet. För den yrkesarbetande, som måste hålla bestämda tider, resa sig här större svårigheter. Det är ofta under den första tiden efter nedkomsten ej möjligt för henne att orka med att i full utsträckning sköta sitt förvärvsarbete och att amma; icke minst om hon har lång väg mellan hemmet och arbetsplatsen. Visserligen är det att hoppas, att utvecklingen skall gå i riktning mot beredande av ökade möjligheter till amning i arbetsplatsens omedelbara närhet genom inrättande av storbarnkammare eller på annat sätt. För närvarande är det dock med tanke på vikten av amning oftast mest önskligt, att den förvärvsarbetande modern ej återgår till sitt arbete under de första två månaderna efter nedkomsten.

En annan olikhet mellan den förvärvsarbetande och den hemarbetande kvinnan vid barnsbörd är den, att den förvärvsarbetande är för sitt livsuppehälle mera direkt beroende av sin egen arbetsförtjänst. Detta gäller fullt ut om de ogifta barnaföderskorna, vilka, när de förlora sin arbetsförtjänst, ofta nog endast hava barnafaderns eventuella bidrag att falla tillbaka på. I samband härmed må bemärkas, att de ogifta förvärvsarbetande barnaföderskorna äro ungefär dubbelt så många som de gifta. Även dessa senare äro i stor utsträckning för sitt uppehälle beroende av sin arbetsförtjänst. Många gånger hava de just av detta skäl behållit sitt förvärvsarbete som gifta, t. ex. medan mannen är sjuk eller arbetslös. Den ofta omdebatterade grupp av förvärvsarbetande kvinnor, som lägger en lön till en mans i sig tillräckliga lön och så får överflöd, är, som alla veta, mycket liten.

En tredje olikhet mellan förvärvsarbetande och hemarbetande kvinnor vid barnsbörd är, att de förvärvsarbetandes behov av samhällets stöd sammanhänger direkt med att de vid barnsbörd i allmänhet under viss tid förlora sin inkomst. Det kan om flertalet utan vidare sägas, att de under den tid de ej kunna arbeta behöva ett bidrag från samhället. De hemmaarbetandes behov av samhällets stöd är däremot beroende av många olika faktorer: deras hälsa, deras barnantal, mannens arbetsförmåga och arbetstillgång o. s. v. Man kan i fråga om dem ej undgå en behovsprövning från fall till fall. I fråga om de förvärvsarbetande ligger saken enklare till — där arbetsförtjänst är förlorad, finns alltid ett lätt fastställbart behov. Man kan genom att giva denna kategori en generellt utgående ersättning undvika en tidsödande och kostsam behovsprövning.

Om det sålunda kan anses riktigt, att de förvärvsarbetande kvinnorna beredas viss ersättning för förlorad arbetsförtjänst under ledighet i samband med barnsbörd, inställer sig frågan, vem som skall bekosta en dylik ersättning. Härvidlag synas tre lösningar, eventuellt i kombination med

varandra, vara tänkbara. Ersättningen bestrides av arbetsgivaren, eller den utgår på grund av försäkring, för vilken premierna betalas av de förvärvsarbetande kvinnorna själva, eller den betalas av staten.

Befolkningskommissionen anser den första lösningen — att göra arbetsgivaren ersättningsskyldig — praktiskt ogenomförbar. Visserligen har staten själv som mönsterarbetsgivare intagit denna ståndpunkt, och densamma har — glädjande nog — lett till efterföljd inom vissa kommuner och enskilda företag. Man lär dock icke allmänt kunna räkna med en sådan grad av social ansvarskänsla hos enskilda arbetsgivare, att de med jämnmod skulle åtaga sig en dylik börda. Fastmera vore det att förvänta, att ett dylikt åtagande skulle göra kvinnlig arbetskraft mindre begärlig och giva anledning till en allmän nedpressning av kvinnornas lönenivå. Härtill kommer, att man under inga förhållanden kunde lägga en sådan börda på de arbetsgivare, vilka sysselsätta en eller två kvinnor, t. ex. som hembiträden eller i små affärsföretag, och till just denna kategori hör en mycket stor del av förvärvsarbetande, barnafödande kvinnor.

Den andra utvägen, att skapa en försäkring buren av de förvärvsarbetande kvinnorna själva, synes ej heller framkomlig. Å ena sidan vore det hårt att tvinga alla förvärvsarbetande kvinnor att taga en sådan försäkring, när man vet, att procenten barnafödande bland dem ej är hög. Med fog kunde också den invändningen göras, att männen såsom presumtiva fäder till förvärvsarbetande kvinnors barn hade lika stora skäl att delta i en sådan försäkring som flertalet förvärvsarbetande kvinnor. Å andra sidan är flertalet förvärvsarbetande kvinnors ekonomiska ställning sådan, att de ej kunna bära försäkringsavgifter, stora nog att giva tillfredsställande ersättning åt barnaföderskorna. Slutligen synes det vara föga tilltalande att skapa en särskild ny försäkringsform för en grupp av den ringa omfattning som de förvärvsarbetande barnaföderskorna.

Kvar står alltså den tredje lösningen: att låta ersättningen väsentligen utgå av statsmedel. Barnafödandet är ju, som även i andra sammanhang framhållits, ett direkt samhällsintresse. Befolkningskommissionen har av denna anledning vid olika tillfällen föreslagit åtgärder, som gå ut på att fördela kostnader för barn över befolkningen i dess helhet. Det synes riktigast att så sker även i fråga om ersättning för förlorad arbetsförtjänst åt kvinnor i enskild tjänst.

I fråga om den tid, för vilken ersättningen skulle utgå, har kommissionen stannat vid att föreslå en tidsperiod av högst tolv veckor eller ungefär samma tid, under vilken kvinnliga befattningshavare i statens tjänst för närvarande äga åtnjuta ledighet på grund av havandeskap med bibehållande av viss del av sin avlöning. Skulle, på sätt föreslagits i den till årets riksdag framlagda propositionen angående nytt civilt avlöningsreglemente, tiden komma att utsträckas till fyra månader, bör måhända övervägas att även för kvinnor i enskild tjänst stadga en längre period. Det förefaller dock kommissionen lämpligast att vid lagstiftning på ett nytt och oprövat område framgå med en viss försiktighet, varvid man givetvis icke kan på-

räkna att omedelbart ernå en lösning av frågorna, vilken i alla avseenden är lika förmånlig som de villkor staten som arbetsgivare anser sig kunna bjuda sina anställda.

Inom tolv-veckorsperioden torde det vara lämpligt att fastställa viss maximitid före barnets födelse, under vilken ersättning kan utgå. Efter övervägande av olika möjligheter har befolkningskommissionen funnit sig böra föreslå, att ersättning skall utgå under högst fyra veckor före barnbörden. Kommissionen har valt denna fördelning med tanke på vikten av amning och svårigheten i många fall att förena amning och yrkesarbete. Det hade kunnat tänkas att bestämma tiden till högst sex veckor före barnbörden, men detta skulle ur amningssynpunkt innebära en förlust och skulle likväl ej täcka ledighetsbehovet före barnbörd för anställda inom sådana yrkesgrupper — affärsanställda och servitriser — där tjänstgöring anses ej kunna ifrågakomma, när havandeskapet framträder. Kommissionen finner däremot, att en kvinna, som uttagit mindre än fyra veckor av ledigheten före barnbörden, bör äga rätt till ersättning under en i motsvarande mån förlängd tid efter barnbörden, till dess den bestämda tidsperioden av tolv veckor uppnåtts; allt givetvis under förutsättning att hennes arbete medger förläggandet av ledigheten på antytt sätt.

Beträffande ersättningsbeloppets storlek har staten såsom arbetsgivare utgått från att kvinnlig befattningshavare vid ledighet på grund av havandeskap eller barnbörd under en tid av högst tre månader skall å sin avlöning vidkännas s. k. A-avdrag, innebärande att hon får behålla c:a 80 procent av lönen. Erinras må, att statsmakterna i detta hänseende gått längre än befolkningskommissionen i sin utredning angående reviderade bestämmelser i ämnet, i det att kommissionen ansåg ledighet för havandeskap böra i lönehänseende likställas med ledighet för svag hälsas vårdande, som föranleder B-avdrag (c:a 40 procent) å lönen.

I fråga om kvinnliga arbetstagare i enskild tjänst torde man av olika skäl bliva nödsakad att välja helt andra normer för bestämmandet av ersättningen under här avsedd ledighet. Man måste till en början göra en bestämd åtskillnad mellan de krav, som rimligen kunna ställas på staten å ena sidan i dess egenskap av arbetsgivare och å andra sidan i dess samhällsvårdande uppgifter. Hänsyn till kostnader och därav följande skattebörda sätter givetvis en snävare gräns för socialpolitiken än för lönepolitiken gentemot en i förhållande till befolkningen i dess helhet fåtalig grupp anställningshavare. Men även bortsett från kostnadsfrågan skulle det vara förenat med betydande svårigheter att fastställa ersättningen till en viss procentuell andel av löneinkomsten, enär denna dels är synnerligen växlande för olika arbetstagargrupper, dels i de individuella fallen sannolikt ofta dessutom skulle bliva svårbestämbar för den ersättningsbeviljande myndigheten. Starka skäl tala dessutom mot att gradera en ersättning av detta slag; genom att sätta den lika för alla tages i stället vederbörlig hänsyn till att ersättningsbehovet är större för arbetstagare med små löner. I överensstämmelse med denna uppfattning föreslår kommissionen, att ersätt-

ningen beräknas med samma belopp per dag för alla förvärvsarbetande barnaföderskor i enskild tjänst.

När det gäller att fixera storleken av en dylik dagersättning har kommissionen ansett lämpligt att utgå från det understöd i samband med barnsbörd, som redan enligt nu gällande bestämmelser i vissa fall utgår av statsmedel. På sätt tidigare nämnts, kan kvinna, som till lindrande av de med barnsbörd förenade kostnaderna är i behov därav, komma i åtnjutande av moderskapspenning till ett belopp av 75 kronor, och med samma belopp bidrager staten till kostnaderna för den moderskapshjälp, som utgår till medlemmar av erkända sjukkassor. Härtill kommer i de fall, där uppenbart behov av understöd föreligger, den särskilda mödrahjälpen, vars genomsnittsvärde beräknats vara 200 kronor. Det har redan framhållits, att uppenbart behov av understöd föreligger för det stora flertalet förvärvsarbetande kvinnor i och med att deras arbetsinkomst under den av barnsbörden förorsakade ledigheten bortfaller.

Med utgångspunkt från de angivna siffrorna har ett ersättningsbelopp av statsmedel med tre kronor per dag ($3 \times 7 \times 12 = 252$) syntts kommissionen vara lämpligt avvägt. Ersättningen skulle utgå under den tid kvinnan i samband med barnsbörd icke arbetar, dock högst under tolv veckor, varav högst fyra veckor före barnsbörden. Såsom villkor för dylik ersättning skulle gälla, att kvinnan under ifrågavarande tid icke har någon arbetsinkomst, dock att ett minimibelopp av 75 kronor under alla förhållanden skulle utbetalas av statsmedel.

Vad ovan sagts om att ersättningen till förvärvsarbetande kvinnor för förlorad arbetsförtjänst vid barnsbörd skulle motsvara nu utgående moderskapspenning + mödrahjälp innebär även, att den nya ersättningsformen skulle komma att vålla statsverket endast obetydlig merkostnad. Till alla kvinnor, vilka tillhöra sjukkassa — förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande — utgår redan nu 75 kronor av statsmedel. Det stora flertalet förvärvsarbetande kvinnor i enskild tjänst befinna sig dessutom vid barnsbörd på grund av sin förlorade arbetsförtjänst i uppenbart behov av understöd, och äro alltså berättigade att erhålla mödrahjälp.

Såsom lämpliga organ för ersättningsfrågornas handläggning och beloppens utbetalning vill kommissionen föreslå sjukkassorna. Den nya ersättningen synes nämligen böra givas formen av en *utvidgad moderskapshjälp* och statens bidrag erhålla karaktären av *moderskapsbidrag* till sjukkassorna.

Utöver den av staten bekostade andelen skulle enligt kommissionens förslag ersättningen kompletteras med bidrag från sjukkassan, beräknat till en krona per dag, och avsett att täckas genom viss mindre ökning av sjukkassem medlemmarnas nuvarande avgifter, vilken ökning enligt en av pensionsstyrelsen på hemställan av befolkningskommissionen verkställd beräkning kan uppskattas till 5 öre per medlem och månad. Att även de medlemmar, som icke kunna antagas för egen del erhålla någon påvisbar nytta av den nya ersättningen, solidariskt påtaga sig en dylik blygsam

avgiftsökning torde knappast kunna göras till föremål för några berättigade erinringar.

Till vilka kvinnor skulle då ersättning från sjukkassorna för förlorad arbetsförtjänst i samband med barnsbörd kunna utgå? Förut har mera allmänt talats om förvärvsarbete kvinnor. Man måste emellertid förutsätta, att förvärvsarbetet skall vara av den art, att vederbörande därigenom erhåller sin huvudsakliga försörjning ävensom att en mera väsentlig del av arbetsinkomsten under ledighet för barnsbörd måste avstås. Sistnämnda förutsättning innebär, att exempelvis de kvinnliga befattningshavare i statens tjänst, vilka under här avsedd ledighet endast behöva vidkännas s. k. A-avdrag å lönen, icke bliva berättigade till den utvidgade moderskapshjälpen.

En för förevarande utredning inom statistiska centralbyrån verkställd bearbetning av siffermaterialet från 1936 års extra folkräkning (se Bilaga F till detta betänkande) ger vid handen, att de gifta förvärvsarbete barnafödernas antal kan uppskattas till omkring 4 000 årligen. Antalet ogifta barnafödelskor uppgår till omkring 12 000 årligen; av dessa torde enligt ett uppskattningsvis, av danska befolkningskommissionen likaledes gjort antagande, ungefär två tredjedelar kunna beräknas vara förvärvsarbete. Från dessa utgångspunkter erhålles sålunda ett sammanlagt antal förvärvsarbete barnafödelskor av omkring 12 000 årligen.

Ersättningen bör vidare enligt kommissionens mening utgå endast till sådana förvärvsarbete kvinnor, vilka tillhöra erkänd sjukkassa. Detta kan måhända i förstone te sig som en tämligen godtycklig inskränkning, men den är praktiskt motiverad därav, att det befunnits önskvärt och naturligt att låta sjukkassorna fungera såsom organ för ersättningsfrågornas handhavande. Rent principiellt synes den angivna inskränkningen heller icke behöva vålla betänkligheter, alldenstund det torde vara ekonomiskt möjligt för alla förvärvsarbete kvinnor att tillhöra en sjukkassa. De kvinnor, vilkas hälsotillstånd icke gör det möjligt för dem att vinna inträde i någon sjukkassa, torde tillsvidare och i avvaktan på förverkligandet av tanken på en allmän, obligatorisk sjukförsäkring få i bidragshänseende likställas med sådana icke-förvärvsarbete kvinnor, vilka ej tillhöra sjukkassa. Rörande de möjligheter till understöd, som vid förefallande behov stå dessa kvinnor till buds i samband med barnsbörd, har talats i det föregående.

Speciell motivering.

Utkast till lag om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskaps ingående, havandeskap och barnsbörd.

1 §.

Såsom redan lagförslaget rubrik antyder, har lagen icke avsetts att vara uteslutande tillämplig å förvärvsarbetande *kvinnor*, om än densamma av naturliga skäl kommer att få sin huvudsakliga betydelse för dylika arbetstagare. Det har nämligen synts kommissionen vara riktigast och mest överensstämmande med lagens syfte att giva principen om arbetstagares rätt att fritt och utan återverkningar å anställningsförhållandet ingå äktenskap en så vidsträckt tillämpning som möjligt och sålunda låta den gälla även *manliga* arbetstagare.

En viss begränsning av lagens tillämpningsområde påkallas dock av såväl principiella som praktiska skäl, och kommissionen har vid bedömning av detta spörsmål bl. a. beaktat de motsvarande reglerna i 1912 års lag om arbetarskydd samt 1930 års lag om arbetstidens begränsning.

2 §.

I 2 § angivas vissa grupper av arbetstagare, vilka icke skulle beröras av den föreslagna nya lagen. Även här har kommissionen sökt anpassa sitt förslag efter vad som redan gäller eller föreslagits skola gälla inom andra, likartade områden av sociallagstiftningen. Förutom de under föregående paragraf berörda lagarna må särskilt nämnas det i proposition nr 286 till innevarande års riksdag framlagda förslaget till lag om semester.

Då från lagens tillämpning undantagas befattningshavare i statens eller kommuns tjänst, som äro underkastade ämbetsmannansvar, är detta för kommunernas vidkommande icke liktydigt med att samtliga eller ens flertalet kommunalt anställda skulle falla utanför de nya bestämmelserna. Den allmänna oklarhet, som inom svensk förvaltning råder rörande ämbetsmannansvarets omfattning, gör det icke möjligt att, på sätt önskligt vore, åstadkomma en klar avgränsning mellan de arbetstagare, som i lagen avses, och andra. Kommissionen förutsätter emellertid, att kommunerna vid bedömning av detta spörsmål skola i möjligaste mån tillse, att principen om anställningens oberoende av civilstånd och barnafödande utsträcker i största möjliga omfattning. För statsmakternas gynnsamma inställning till förevarande problem har förut (sid. 12 ff) redogjorts.

Det från lagen om arbetstidens begränsning hämtade uttrycket »befattningshavare i överordnad ställning» bör enligt kommissionens mening icke givas en så vidsträckt innebörd, att därmed skulle förstås alla arbetstagare, som intaga förmansställning gentemot annan personal. Vad kommissionen åsyftar är nämligen personer i mera ansvarsfulla och på arbetsgivarens direkta förtroende grundade ställningar.

3 §.

Förbudet mot att avskeda arbetstagare i anledning av äktenskaps ingående, havandeskap eller barnsbörd avser icke att lägga hinder i vägen för arbetstagarens skiljande från anställningen av annan legitim orsak, även om entledigandet skulle äga rum vid en tidpunkt, då de i lagen såsom otillåtna betecknade avskedsgrunderna äro aktuella. Om exempelvis avtal med en kvinnlig arbetstagare slutits om visst arbetes fullgörande och arbetet sedermera slutförts, kan arbetstagaren icke ställa krav på att bibehållas vid sin anställning under återopande av havandeskap. Lika litet har avsikten varit att mot avsked skydda den, som icke iakttagit i företaget gällande ordnings- och arbetsföreskrifter eller som eljest visar sig vara olämplig för sitt arbete. Fastslås skulle sålunda i lagen endast att äktenskaps ingående, havandeskap eller barnsbörd icke äro att betrakta såsom giltiga orsaker till entledigande. Tilläggas må, att denna bestämmelse givetvis icke lägger hinder i vägen för arbetsgivaren att, därest så undantagsvis skulle befinnas erforderligt, från arbetet tvångspermittera en kvinnlig arbetstagare under den tid, hon på grund av havandeskapet icke är i stånd att tillfredsställande fullgöra sin tjänst.

4 §.

Det har icke synts kommissionen vare sig behövt eller lämpligt att stadga särskild straffpåföljd för överträdelse av den nya lagen. Utan något särskilt stadgande lär emellertid av allmänna rättsgrundsatser följa, att, om arbetstagaren entledigas i strid mot lagens bestämmelser, arbetsgivaren är pliktig att lämna ersättning för den därigenom åsamkade förlusten. Ett uttryckligt stadgande i sådant hänseende har intagits i lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete. I nu förevarande fall synes en dylik föreskrift så mycket mera lämplig som densamma torde böra kombineras med en särskild regel angående bevisbördans fördelning. Arbetsgivaren har nämligen som regel icke skyldighet att angiva någon särskild grund för avskedandet, förutsatt att han låter den anställde tillgodonjuta den uppsägningstid, som på grund av avtal eller eljest må tillkomma honom. I detta sammanhang må erinras om att en stor del av de arbetstagare, som närmast åsyftas med den nu ifrågasatta lagstiftningen, är tillförsäkrad endast en obetydlig eller rent av ingen uppsägningstid. Kommissionen föreslår därför att, när omständigheterna tala för att avskedandet skett på grund av att arbetstagaren ingått äktenskap, blivit havande eller fött barn, arbetstagaren har att visa, att fullgoda skäl för av-

skedande eljest förelegat. Kan han icke fylla denna sin beviskyldighet, anses som om avskedandet skett i strid mot lagen med påföljd, att ersättningsplikt för honom gentemot arbetstagaren inträder. För undvikande av vidlyftiga utredningar angående förlustens storlek och tvister rörande ersättningens skäliga belopp har i lagförslaget intagits en bestämmelse om att ersättningen, där utredning om förlustens storlek ej blivit förebragt, skall bestämmas till tre månaders avlöning.

5 §.

Kommissionen har ansett arbetsgivarens berättigade intressen kräva att såsom allmän förutsättning för lagens tillämplighet skall gälla, att vederbörande arbetstagare varit anställd inom företaget under en icke alltför kort tid. Lika så synes det angeläget att förhindra, att en gravid kvinna med fördöljande av sitt havandeskap söker anställning för att sedermera kunna göra gällande de rättigheter, som lagen tillförsäkrar henne. Efter övervägande av olika på frågan inverkan omständigheter har kommissionen funnit sig böra fixera minimittiden för anställningen till ett år före äktenskapets ingående eller nedkomsten.

6 §.

Av lämplighetsskäl och med hänsyn till bevisningssvårigheterna efter en längre tids förlopp har föreslagits en särskild, tämligen kort preskriptionstid för anhängiggörande av skadeståndstalan för obehörigt avskedande enligt denna lag.

7 §.

De i denna lag till skydd för arbetstagaren uppställda bestämmelserna böra vara för arbetsgivaren tvingande. I förevarande paragraf lämnas därför en föreskrift, att desamma icke kunna genom avtal försättas ur kraft.

8 §.

Enligt denna paragraf skola mål beträffande arbetstagare, vilkas arbetsförhållanden regleras genom kollektivavtal, icke anhängiggöras vid vanlig domstol utan vid arbetsdomstolen.

Utkast till lag angående ändrad lydelse av 17 § lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

En effektiv förbättring av de förvärvsarbetande mödrarnas ställning efter de riktlinjer och principer, som kommissionen föreslagit, förutsätter även vissa ändringar i och tillägg till de särskilda föreskrifter rörande kvinnors användande i arbete, vilka finnas meddelade i 1912 års lag om arbetarskydd. För närvarande gäller enligt 17 § av nämnda lag, att kvinna, som användes till visst i lagen angivet arbete, ej må förvägras ledighet, om hon företer intyg av läkare eller barnmorska av innehåll, antingen att hon sannolikt kan vänta

sin nedkomst inom två veckor eller ock att hon sannolikt kan vänta sin nedkomst inom sex veckor och med hänsyn härtill har behov av ledighet. Kvinnorna, som fött barn, må icke användas till arbete av nyssnämnda slag under de sex första veckorna efter barnsörden. Utöver vad sålunda angivits finnes icke någon rätt för kvinnan till ledighet i anledning av barnsörd.

Den av kommissionen härutinnan föreslagna ändringen innebär dels att rätten till ledighet icke begränsas till kvinnor i visst arbete, dels att den tid, kvinnan har rätt till ledighet före barnsörden för de icke medicinskt komplicerade fallen förlänges från nu gällande två veckor till fyra veckor och dels att i lagen införes rätt till ledighet under de åtta första veckorna efter barnsörden.

Utkast till förordning angående ändrad lydelse av 32 § förordningen den 26 juni 1931 (nr 280) om erkända sjukkassor.

Såsom i den allmänna motiveringen redan framhållits, skulle ersättning till arbetstagare, som i anledning av barnsörd går förlustig lön från enskild tjänst, utgå i form av moderskapshjälp från sjukkassa. Härför erfordras endast viss mindre ändring och komplettering av 32 § andra stycket sjukkasseförordningen. De förutsättningar, som den kvinnliga arbetstagaren måste uppfylla för att erhålla den nya formen av moderskapshjälp, äro tre: hon skall vara medlem av sjukkassa och hava tillhört kassan oavbrutet under minst 270 dagar före barnsörden, hon skall från anställningen erhålla sin huvudsakliga försörjning, och hon skall slutligen under ledighet i anledning av barnsörd i väsentlig mån gå förlustig lön från denna anställning. Prövas dessa förutsättningar vara för handen utgår moderskapshjälpen i form av dagersättning med fyra kronor för dag, så länge ledigheten varar, dock högst för en tid av tolv veckor, därav ej mera än fyra veckor före barnsörden. Ersättningen skall dock alltid minst uppgå till 110 kronor eller samma belopp, varmed moderskapshjälp utgår till icke-förvärvsarbetande kvinnlig sjukkasmedlem.

Utkast till kungörelse om ändrad lydelse av § 6 kungörelsen den 26 juni 1931 (nr 282) angående statsbidrag åt sjukkassor.

Av kostnaderna för den moderskapshjälp, som i form av dagersättning skulle tillkomma förvärvsarbetande kvinnliga sjukkasmedlemmar, skulle, såsom i det föregående närmare utvecklats, sjukkassan erlægga en krona för dag och resten, d. v. s. tre kronor för dag, bestridas av statsmedel. Staten skulle dock minst bidraga med samma belopp, som enligt § 6 kungörelsen angående statsbidrag åt sjukkassor skall utgå såsom moderskapsbidrag vid varje barnsörd, eller 75 kronor. De tidsperioder, för vilka dagersättning föreslås skola utgå, överensstämman med dem, som enligt utkastet till ändring i arbetarskyddslagen uppställas för rätt till ledighet från arbetet.

Kommissionen har förut påpekat, att den föreslagna utvidgningen av statsbidraget till sjukkassorna för åstadkommande av förbättrad moderskapshjälp åt förvärvsarbetande kvinnor i enskild tjänst icke kan antagas medföra någon mera betydande ökning av statens totalutgifter för understöd åt mödrar, alldenstund den särskilda mödrahjälpens bortfallande i sådana fall, där förhöjd moderskapshjälp utgår från sjukkassa, måste antagas i icke oväsentlig grad verka i utjämnande riktning. Någon mera ingående kostnadsberäkning kan dock svårigen verkställas på grund av osäkerheten i de antaganden, som för en dylik kalkyl måste göras.

Kategori		1914		1915	
Antal	Medel	Antal	Medel	Antal	Medel
10	100	12	110	15	120
20	200	25	190	30	210
30	300	35	280	40	300
40	400	45	370	50	390
50	500	55	460	60	480
60	600	65	550	70	570
70	700	75	640	80	660
80	800	85	730	90	750
90	900	95	820	100	840
100	1000	105	910	110	930
110	1100	115	1000	120	1020
120	1200	125	1090	130	1110
130	1300	135	1180	140	1190
140	1400	145	1270	150	1260
150	1500	155	1360	160	1350
160	1600	165	1450	170	1440
170	1700	175	1540	180	1530
180	1800	185	1630	190	1620
190	1900	195	1720	200	1710
200	2000	205	1810	210	1800
210	2100	215	1900	220	1890
220	2200	225	1990	230	1980
230	2300	235	2080	240	2070
240	2400	245	2170	250	2160
250	2500	255	2260	260	2250
260	2600	265	2350	270	2340
270	2700	275	2440	280	2430
280	2800	285	2530	290	2520
290	2900	295	2620	300	2610
300	3000	305	2710	310	2700
310	3100	315	2800	320	2790
320	3200	325	2890	330	2880
330	3300	335	2980	340	2970
340	3400	345	3070	350	3060
350	3500	355	3160	360	3150
360	3600	365	3250	370	3240
370	3700	375	3340	380	3330
380	3800	385	3430	390	3420
390	3900	395	3520	400	3510
400	4000	405	3610	410	3600
410	4100	415	3700	420	3690
420	4200	425	3790	430	3780
430	4300	435	3880	440	3870
440	4400	445	3970	450	3960
450	4500	455	4060	460	4050
460	4600	465	4150	470	4140
470	4700	475	4240	480	4230
480	4800	485	4330	490	4320
490	4900	495	4420	500	4410
500	5000	505	4510	510	4500
510	5100	515	4600	520	4590
520	5200	525	4690	530	4680
530	5300	535	4780	540	4770
540	5400	545	4870	550	4860
550	5500	555	4960	560	4950
560	5600	565	5050	570	5040
570	5700	575	5140	580	5130
580	5800	585	5230	590	5220
590	5900	595	5320	600	5310
600	6000	605	5410	610	5400
610	6100	615	5500	620	5490
620	6200	625	5590	630	5580
630	6300	635	5680	640	5670
640	6400	645	5770	650	5760
650	6500	655	5860	660	5850
660	6600	665	5950	670	5940
670	6700	675	6040	680	6030
680	6800	685	6130	690	6120
690	6900	695	6220	700	6210
700	7000	705	6310	710	6300
710	7100	715	6400	720	6390
720	7200	725	6490	730	6480
730	7300	735	6580	740	6570
740	7400	745	6670	750	6660
750	7500	755	6760	760	6750
760	7600	765	6850	770	6840
770	7700	775	6940	780	6930
780	7800	785	7030	790	7020
790	7900	795	7120	800	7110
800	8000	805	7210	810	7200
810	8100	815	7300	820	7290
820	8200	825	7390	830	7380
830	8300	835	7480	840	7470
840	8400	845	7570	850	7560
850	8500	855	7660	860	7650
860	8600	865	7750	870	7740
870	8700	875	7840	880	7830
880	8800	885	7930	890	7920
890	8900	895	8020	900	8010
900	9000	905	8110	910	8100
910	9100	915	8200	920	8190
920	9200	925	8290	930	8280
930	9300	935	8380	940	8370
940	9400	945	8470	950	8460
950	9500	955	8560	960	8550
960	9600	965	8650	970	8640
970	9700	975	8740	980	8730
980	9800	985	8830	990	8820
990	9900	995	8920	1000	8910
1000	10000	1005	9010	1010	9000

Kategori		1914		1915	
Antal	Medel	Antal	Medel	Antal	Medel
10	100	12	110	15	120
20	200	25	190	30	210
30	300	35	280	40	300
40	400	45	370	50	390
50	500	55	460	60	480
60	600	65	550	70	570
70	700	75	640	80	660
80	800	85	730	90	750
90	900	95	820	100	840
100	1000	105	910	110	930
110	1100	115	1000	120	1020
120	1200	125	1090	130	1110
130	1300	135	1180	140	1190
140	1400	145	1270	150	1260
150	1500	155	1360	160	1350
160	1600	165	1450	170	1440
170	1700	175	1540	180	1530
180	1800	185	1630	190	1620
190	1900	195	1720	200	1710
200	2000	205	1810	210	1800
210	2100	215	1900	220	1890
220	2200	225	1990	230	1980
230	2300	235	2080	240	2070
240	2400	245	2170	250	2160
250	2500	255	2260	260	2250
260	2600	265	2350	270	2340
270	2700	275	2440	280	2430
280	2800	285	2530	290	2520
290	2900	295	2620	300	2610
300	3000	305	2710	310	2700
310	3100	315	2800	320	2790
320	3200	325	2890	330	2880
330	3300	335	2980	340	2970
340	3400	345	3070	350	3060
350	3500	355	3160	360	3150
360	3600	365	3250	370	3240
370	3700	375	3340	380	3330
380	3800	385	3430	390	3420
390	3900	395	3520	400	3510
400	4000	405	3610	410	3600
410	4100	415	3700	420	3690
420	4200	425	3790	430	3780
430	4300	435	3880	440	3870
440	4400	445	3970	450	3960
450	4500	455	4060	460	4050
460	4600	465	4150	470	4140
470	4700	475	4240	480	4230
480	4800	485	4330	490	4320
490	4900	495	4420	500	4410
500	5000	505	4510	510	4500
510	5100	515	4600	520	4590
520	5200	525	4690	530	4680
530	5300	535	4780	540	4770
540	5400	545	4870	550	4860
550	5500	555	4960	560	4950
560	5600	565	5050	570	5040
570	5700	575	5140	580	5130
580	5800	585	5230	590	5220
590	5900	595	5320	600	5310
600	6000	605	5410	610	5400
610	6100	615	5500	620	5490
620	6200	625	5590	630	5580
630	6300	635	5680	640	5670
640	6400	645	5770	650	5760
650	6500	655	5860	660	5850
660	6600	665	5950	670	5940
670	6700	675	6040	680	6030
680	6800	685	6130	690	6120
690	6900	695	6220	700	6210
700	7000	705	6310	710	6300
710	7100	715	6400	720	6390
720	7200	725	6490	730	6480
730	7300	735	6580	740	6570
740	7400	745	6670	750	6660
750	7500	755	6760	760	6750
760	7600	765	6850	770	6840
770	7700	775	6940	780	6930
780	7800	785	7030	790	7020
790	7900	795	7120	800	7110
800	8000	805	7210	810	7200
810	8100	815	7300	820	7290
820	8200	825	7390	830	7380
830	8300	835	7480	840	7470
840	8400	845	7570	850	7560
850	8500	855	7660	860	7650
860	8600	865	7750	870	7740
870	8700	875			

Tablå

belysande gällande praxis i fråga om äktenskaps inverkan å anställningen för kvinnliga arbetstagare vid vissa enskilda företag ävensom äktenskapsfrekvens och barnsörder bland dylika arbetstagare under år 1934.

1. Arbetare.

Villkor rörande äktenskap	Antal företag, som lämnat uppgift	Antal arbetare				Kvinnor i % av hela antalet arbetare	Giftnkvinnor i % av hela antalet kvinnor	Anmärkningar
		män	kvinnor		Summa arbetare			
			hela antalet	därav giftna				
Avsked	31	3 328	1 302	1 25	4 630	28	2	¹ Undantag från huvudregeln.
Ej avsked	584	60 163	57 180	13 527	117 343	49	24	
Osäker praxis	33	1 721	1 118	113	2 839	39	10	
Summa	648	65 212	59 600	13 665	124 812	48	23	

2. Kontors- och affärsanställda.

Villkor rörande äktenskap	Antal företag, som lämnat uppgift	Antal anställda				Kvinnor i % av hela antalet anställda	Giftnkvinnor i % av hela antalet kvinnor	Anmärkningar
		män	kvinnor		Summa anställda			
			hela antalet	därav giftna				
Avsked	282	13 572	8 732	1 570	22 304	39	7	¹ Undantag från huvudregeln.
Ej avsked	1 005	21 224	14 350	2 462	35 574	41	17	
Osäker praxis	247	5 600	2 334	104	7 934	29	4	
Summa	1 534	40 396	25 416	3 136	65 812	63	12	

3. Äktenskapsfrekvens.

Företag, vilka	Kvinnliga arbetare			Kvinnliga anställda		
	Antal	Antal giftermål 1934	Antal vid giftermål frivilligt avgångna	Antal	Antal giftermål 1934	Antal vid giftermål frivilligt avgångna
avskeda vid giftermål	1 302	38	30	8 732	278	204
ej avskeda vid d:o	57 180	1 707	530	14 350	462	188
hava osäker praxis	1 118	23	14	2 334	45	32
Summa	59 600	1 768	574	25 416	785	424

4. Barnsörder.

Företag, vilka	Kvinnliga arbetare		Kvinnliga anställda	
	Antal barnsörder	Antal vid barnsörd frivilligt avgångna	Antal barnsörder	Antal vid barnsörd frivilligt avgångna
avskeda vid giftermål	10	3	13	5
ej avskeda vid d:o	964	377	82	45
hava osäker praxis	4	1	1	1
Summa	978	381	96	51

Bilaga B.

Till Befolkningskommissionen.

I anledning av Eder skrivelse av den 15 ds med begäran om en sammanfattande redogörelse för de särskilda bestämmelser, som finnas hos bankerna meddelade i fråga om kvinnliga anställda, vilka äro gifta eller hava för avsikt att ingå äktenskap, hava vi härmed äran lämna följande upplysningar.

Hos de till Bankernas Förhandlingsorganisation anslutna 23 affärsbankerna voro år 1937 sammanlagt 6 545 befattningshavare anställda, varav 1 738 kvinnliga (cirka 27 %).

Av de nämnda bankerna hava

3 st. med sammanlagt 27 kvinnliga tjänstemän	inga bestämmelser rörande avgång vid giftermål,
17 st. med sammanlagt 1 633 kvinnliga tjänstemän	den praxis, att kvinnliga tjänstemän, som ingå äktenskap, skola avgå från sin tjänst (i flertalet fall senast 6 månader efter äktenskapets ingående),
2 st. med sammanlagt 64 kvinnliga tjänstemän	den praxis, att kvinnliga tjänstemän, som ingå giftermål, få kvarstå tills vidare såsom extra samt
1 bank med sammanlagt 14 kvinnliga tjänstemän	den praxis, att kvinnliga befattningshavare, som ingå giftermål, få kvarstå i sina befattningar.

Vederbörande bankdirektioner kunna givetvis och hava även i ett flertal fall medgivit undantag från de sålunda angivna reglerna.

Av de 1 635 bankanställda kvinnor, vilka år 1937 hos berörda banker tjänstgjorde å kontor med minst 4 timmars daglig expeditionstid och sålunda hade bankyrket till huvudsysselsättning, funnos 61 gifta, vilka i de med bankanställningen samtida äktenskapen erhållit 22 barn.

Det har ofta förekommit, att bankanställda kvinnor, vilka i samband med äktenskap lämnat sin bankanställning, efter upplösning av äktenskapet eller efter makens frånfälle erhållit förnyad anställning i den bank, där de tidigare haft sysselsättning. Hos flera banker tillämpas även den regeln, att kvinnliga anställda, vilka i anledning av äktenskap lämnat sin tjänst, om de så önska därefter kunna erhålla vikariatjänstgöring under längre eller kortare tid.

Vid avgång ur tjänst på grund av giftermål, äga pensionsberättigade kvinnliga tjänstemän i regel rätt att erhålla fribrev å pensionsförmåner eller visst kontantbelopp. För en betydande grupp av de anslutna bankerna gäller sålunda följande bestämmelse: kvinnliga tjänstemän, vilka ingå äktenskap och på grund därav lämna sin tjänst samt därvid äro berättigade till fribrev, må utbyta fribrevet eller del därav mot ett omedelbart utfallande kapitalbelopp, vars storlek bestämmes enligt samma försäkringstekniska regler som gälla för återköp av försäkring. Sådant utbyte må dock icke ske till högre belopp än 1 000 kr.

Hos en bank erhåller kvinnlig tjänsteman, som innehaft ordinarie anställning hos bolaget under minst 3 år och icke uppnått 40 levnadsår — sedan hon för ingående av äktenskap avgått ur bolagets tjänst — efter ingånget äktenskap en gåva av 1 000 kr., såvitt giftermålet äger rum inom sex månader efter avgången. Nämnda belopp reduceras dock med summan av de avgifter banken erlagt för hennes pen-

sionering, och med anledning av vilka hon vid avgången erhåller fribrev å viss pension. Har tjänstemannen fullgjort minst fyra ordinarie tjänsteår i banken, erhåller hon ett år efter giftermålet ytterligare 300 kr. för varje helt tjänsteår utöver tre, dock högst 1 000 kr.

De regler, som utbildats i fråga om kvinnliga bankanställda, vilka ingå giftermål, hava varit föremål för diskussioner inom Förhandlingsorganisationens styrelse, som jämväl tillsatt en särskild kommitté för frågans utredning. Olika förslag hava i detta sammanhang framkommit och en uppmjukning eller omläggning av de hittills tillämpade reglerna har övervägts, men klarhet har ännu icke vunnits angående det sätt, på vilket ifrågavarande spörsmål lämpligast bör lösas. Problemet är sålunda föremål för fortsatta överväganden inom Förhandlingsorganisationen.

Stockholm den 29 januari 1938.

BANKERNAS FÖRHANDLINGSORGANISATION.

Bertil Kugelberg.

Till Befolkningskommissionen.

I skrivelse den 15 januari 1938 har kommissionen anhållit om en sammanfattande redogörelse för de särskilda bestämmelser, som av försäkringsbolagen finnas meddelade i fråga om kvinnliga anställda, vilka äro gifta eller hava för avsikt att ingå äktenskap. Med anledning därav får riksförbundet meddela följande.

Genom förfrågningar till olika svenska försäkringsbolag verkställdes under första hälften av år 1937 en undersökning angående bolagens praxis i ifrågavarande hänseende.

Nedanstående sammanfattning av de svar, som därvid erhöles, hänför sig således till förhållandena vid tidpunkten för svarens avgivande, senast juni 1937. Svar förelågo från 58 bolag eller grupper av bolag med c:a 2 100 kvinnliga anställda.

Med avseende på huvudfrågan, vilka regler beträffande kvarstående i tjänst, som bolagen tillämpa gentemot de kvinnliga anställda vid ingående av äktenskap, kan det föreliggande materialet uppdelas i tre huvudgrupper:

a) Ingående av äktenskap medför icke entledigande.

Detta tillämpas i 13 bolag eller grupper av bolag med ett antal kvinnliga anställda av c:a 375, varav f. n. 55 gifta. Härav äro i två bolagsgrupper med resp. 98 och 65 kvinnliga tjänstemän 22 resp. 14 gifta.

b) Ingående av äktenskap medför i regel avgång.

Denna grupp omfattar flertalet bolag eller bolagsgrupper, nämligen 31 st. med ett antal kvinnliga anställda av c:a 1 550. (Enligt senare upplysning har ett av dessa bolag med 130 kvinnliga anställda sedermera antagit nya bestämmelser, som medgiva kvinnlig befattningshavares kvarstannande i tjänsten.)

c) Bolaget har icke tagit ställning till frågan, antingen av den anledningen, att vederbörande själva sagt upp sina anställningar före ingång av äktenskap eller därför att saken icke varit aktuell. Till den förra gruppen hänföras 5 bolag med c:a 85 kvinnliga anställda, till den senare likaledes 5 med c:a 25 kvinnliga tjänstemän, varav ett bolag har 12.

I gruppen b) (ingående av äktenskap medför i regel avgång) kunna olika typer urskiljas. Vissa bolag medgiva rätt för styrelse, förvaltningsutskott eller verkställande direktör, där bolagets intresse så påkallar, att medgiva undantag från skyldighet att avgå i samband med giftermål. Detta tillämpas exempelvis i ett antal bolag för innehavare av specialtjänster, medan inom andra även annan personal kan få kvarstanna.

Några bolag medgiva generellt sina kvinnliga tjänstemän att få kvarstå viss tid efter dagen för vigseln, exempelvis 1 månad, 6 månader eller 1 år.

I fem bolag med c:a 400 kvinnliga anställda tillämpas avgång ur ordinarie tjänst efter ingånget äktenskap men med möjlighet för tjänsteman, som varit ordinarie i minst 3 år (i ett bolag ingen tidsbegränsning) att erhålla extra anställning med partiell tjänstgöring. Denna anställning avser att vara ett visst övergångsstadium och må räcka 2—3 år efter det avgången från den ordinarie befattningen sker; därefter upphör i vissa bolag anställningen automatiskt. I ett av bolagen gäller, att de avgående tillförsäkras denna möjlighet, medan i de övriga det ankommer på bolaget att pröva, huruvida sådan anställning skall beviljas eller icke. Antalet tjänstgöringsdagar per år variera, något olika i de olika bolagen, från 75—180 dagar och bestämes av bolaget; tiden för inställelsen meddelas vederbörande minst 14 dagar i för-

väg. Under anställningstiden erhålles dels månadslön, oavsett om och i vilken utsträckning vederbörande varit inkallad till tjänstgöring, utgående med 30—50 kr., dels ock arvode per tjänstgöringsdag, som i några bolag fastställles från fall till fall och i ett utgår med 4—6 kr. Vissa bestämmelser om sjukdom föreligga. I ett bolag gälla även särskilda regler om sjukförsäkring.

I ett bolag med 54 kvinnliga anställda pågår f. n. utredning om liknande system, och ett annat med 59 kvinnliga befattningshavare anser, att ovannämnda »anordningar med avgångna gifta kvinnliga befattningshavare i beredskapstjänst erbjuder åtskilliga fördelar».

Ett 15-tal bolag medgiva dispositionsrätt till pension enligt S. P. P:s normalbestämmelser eller ock på olika villkor fribrevs- eller återköpsrätt till intjänad uppskjuten pension. Några bolag lämna vid avgång gratifikation.

Ett bolag med 51 kvinnliga anställda beviljar dels gratifikation av en månadslön för varje år utöver 2, som den kvinnliga tjänstemannen varit anställd i bolaget, dock högst ett halvt års lön, dels ock ett bosättningslån för den, som så önskar (beviljas även åt manlig tjänsteman). Lånesumman, vars högsta belopp är 3 000 kronor, är beroende av vederbörandes tjänstetid och kan uppgå till 1 000 kronor efter minst 3 års väl vitsordad tjänstgöring för att därefter stiga med 500 kronor för varje ytterligare års tjänstgöring. Lånet lämnas utan borgen och löper med checkränta, är amorteringsfritt i 3 år och skall därefter amorteras på 10 år med $\frac{1}{10}$ årligen. För varje inom äktenskapet fött barn minskas lånets storlek med 500 kronor, men endast halva lånesumman kan avskrivas på detta sätt; den andra hälften skall kontant återbetalas. Till ansökan om sådant lån skall bifogas en plan över bosättningskostnaderna och dessas bestridande, vilken vederbörande får förbinda sig att i stort sett följa. Planen skall granskas och godkännas av en kommitté av 2 manliga och 2 kvinnliga tjänstemän under ledning av verkställande direktören. Villkoret är tillkommet för att motverka att eventuellt till buds stående bosättningskredit samtidigt användes, varigenom vederbörande kunde frestas till onödigt dyrbar bosättning.

Hos ett par samverkande bolag med c:a 100 kvinnliga anställda, varav mer än 20 gifta, bruka de anställda avgå vid moderskap, varvid anstalten plägar ur pensionsfonden utbetala såväl den anställdas som anstaltens avsättningar och i vissa fall belopp även därutöver för underlättande av moderns möjlighet att själv fostra sitt barn, vilket anses eftersträfvansvärt.

I fråga om överflyttning från ordinarie till extra stat för kvarstående gifta anställda tillämpas sådan transport i sju bolag, varvid variationer förekomma i innebörden av begreppet extra: ingen löneförhöjning, arvode per dag, mistande av rätten till pension m. fl. Ett bolag har stipulerat sådant villkor för en befattningshavare, om hon får barn att sköta.

I vissa bolag förekommer att gifta tidigare tjänstemän inkallas såsom vikarier under sommarledighet eller vid forcerade arbetsperioder.

I åtskilliga bolag har vid ömmande fall, såsom vid skilsmässa, makes sjukdom, dödsfall o. s. v., vederbörande fått återinträda i tjänst.

De sålunda redovisade undantagen medföra, att utöver det ovan angivna antalet gifta kvinnor, 55 st., ytterligare c:a 100 gifta kvinnliga befattningshavare äro anställda i de företag, som lämnat svar å de gjorda förfrågningarna.

Beträffande arten av de befattningar, som de gifta kvinnorna innehava, angiva svaren i allmänhet dessa såsom skrivbiträden, maskinskriverskor, kontorsbiträden eller liknande. I några fall är det dock fråga om kassörskor eller avdelningschefer. I ett bolag med 8 kvinnliga tjänstemän innehaves befattningen såsom kamrer av gift kvinna.

De äktenskap, för vilka redogörelse lämnas i undersökningen och vari barn fötts, äro relativt få. I 10 bolag med c:a 450 anställda kvinnliga tjänstemän, varav 54 gifta, har barn fötts i 25 äktenskap. I två bolag har ledighet under olika antal månader beviljats men utan avlöning och i två andra med skyldighet för vederbörande att själv avlöna vikarie. Ett bolag har beviljat ledighet för havandeskap under 3

månader med full lön, medan i ett bolag, som tillämpar partiell tjänstgöring med beredskapsskyldighet, densamma ordnats så, att den icke utgjort hinder för moder-skap och dess plikter.

Ett bolag uppger, att av 5 fall, då tjänsteinnehavare tillåtits kvarstå, sedan hon ingått äktenskap, har i endast 1 fall fötts ett barn medan i 30 fall, då ett kvar-stående icke medgivits, barn förekommit i 22 äktenskap.

Stockholm den 1 februari 1938.

SVENSKA FÖRSÄKRINGSBOLAGS RIKSFÖRBUND.

K. Ewerlöf.

I anslutning till sammanträde, då representanter för Svenska Bankmannaföreningen lämnades tillfälle muntligen framlägga en del synpunkter på frågan, huruvida äktenskaps ingående bör äga utöva något inflytande på de kvinnliga banktjänstemännens tjänsteställning, få vi framhålla följande.

Beträffande de kvinnliga banktjänstemännens nuvarande ställning vid äktenskaps ingående torde tillfyllestgörande redogörelser föreligga.

Mot den av bankerna ensidigt uppställda regeln, att äktenskaps ingående medför förlust av befattning och därmed säkerställd inkomst har självklart uppstått en utbredd opinion. Den hämtar näring ur de tragedier, som utspelats, då kvinnliga tjänstemän önska ingå äktenskap men på grund av bankernas äktenskapsförbud se sig nödsakade avstå från familjebildning och moderskap. Den hämtar vidare sin näring ur en utbredd rättsuppfattning, enligt vilken det icke kan få ankomma på en arbetsgivare att avgöra en fråga av denna art. Denna rättsuppfattning erkänner i principfrågan endast tvenne legitima intressenter, nämligen den enskilde medborgaren och den för samhällslivets utformning ansvariga statsmakten. Den förhärskande rättsuppfattningen inom bankmannakåren ser sålunda i frågan, huruvida den kvinnliga tjänstemannen bör äga rätt eller ej att kvarstå i tjänsten, ej en anställningsfråga i vanlig mening, som bör avgöras vare sig som hittills genom ett arbetsgivarens dekret eller i fortsättningen genom förhandlingar mellan arbetsgivarna och de anställda, utan en fråga av medborgerlig natur, som det ankommer på statsmakterna att ta ställning till i den ena eller den andra riktningen. Härvid menar bankmannaföreningen, att ingående av äktenskap får anses vara en medborgerlig rättighet, som bör av statsmakterna skyddas.

Frågan har inom Bankmannaföreningen varit föremål för ingående diskussioner i anledning av väckta motioner. Efter verkställd prövning uttalade Bankmannaföreningens högsta myndighet, dess representantskap, år 1937 följande:

»När de bankanställda kvinnorna, jämsides med andra grupper av kvinnliga anställda, kämpa för sin medborgerliga rättighet att få fritt bestämma över sina handlingar med avseende på äktenskapet, så uttalar Svenska Bankmannaföreningens representantskap sin förståelse för detta krav och den förhoppningen, att sagda fråga måtte föras till sin lösning genom den av statsmakterna föranstaltade utredningen och de åtgärder, som på grund av nämnda utredning träffas.

I syfte att erkännandet av ovannämnda princip skall lända till gagn för såväl företag som anställd böra, när så synes lämpligt, centrala överläggningar upptagas med bankerna rörande de problem, som kunna yppa sig vid bibehållen anställningstrygghet för kvinnlig tjänsteman, som ingår äktenskap.»

Av detta uttalande framgår, att Bankmannaföreningen förväntar åtgärder till skydd för medborgarrätten i berörda hänseende.

Bankmannaföreningen är på det klara med, att efter erkännandet av principen om rätt att kvarstå vid äktenskaps ingående yppar sig en rad praktiska problem, sammanhängande med framför allt den kvinnliga tjänstemannens moderskap. Dessa problem kunna emellertid icke anses vara av den vanskliga natur eller den omfattning, att de icke, event. i anslutning till av statsmakterna uppställda prin-

ciper, kunna lösas genom överläggningar mellan arbetsgivarna och de anställdas organisationer. Föreningen är härvidlag av den bestämda uppfattningen, att de kvinnliga banktjänstemännen äro beredda taga de konsekvenser i fråga om sina anställningsvillkor, som av arbetsgivarna skäligen kunna motiveras med på grund av ingånget äktenskap i tjänsten uppkommande svårigheter.

Stockholm den 3 mars 1938.

SVENSKA BANKMANNAFÖRENINGEN.

Sven Hallnäs.

Rolf Sethman.

Till Befolkningskommissionen.

Sedan Försäkringstjänstemannaföreningen erbjudits tillfälle att inför kommissionen framlägga sina och de inom försäkringsbranschen anställdas synpunkter på frågan om gift kvinnas rätt till förvärvsarbete, får föreningen göra följande uttalande.

Några fullständiga statistiska uppgifter, huru denna fråga blivit löst inom olika försäkringsföretag eller rörande praxis vid bestämmelsers utfärdande härutinnan hava av föreningen ännu icke kunnat hopbringas. Dock hava vi genom på en mångfald håll gjorda förfrågningar kunnat konstatera, att ett stort antal olika former finnas för företagens sätt att behandla den kvinnliga personalen i detta avseende, samt att synnerligen divergerande åsikter råda inom bolagsledningarna, huru man skall förfara.

Det finns nämligen bolag — de äro dock högst få —, som låta kvinnlig tjänsteman vid äktenskaps ingående kvarstanna i tjänst på oförändrade anställningsvillkor. I andra bolag få de kvarstanna i tjänst med oförändrade villkor under viss bestämd kortare tid, från 3 månader till 1 år. Några tillåta dem kvarstanna, men anställningsvillkoren förändras: ordinarie arbetstagare överföres till extra stat, intjänt pensionsrätt förloras, lön maximeras m. m. dylikt. Så finnas de företag, som förbjuda kvarstannande, men där den gifta kvinnan under en tid av tre år får en mindre ersättning med skyldighet att vid behov av extra arbetskraft tjänstgöra mot visst arvode per dag. Och slutligen de arbetsgivare — och dessa utgöra det största flertalet —, som vid de kvinnliga anställdas giftermål omedelbart och utan någon som helst ersättning entlediga dem.

Vi kunna icke frigöra oss från den bestämda åsikten, att anledningen till bolagens negativa inställning till gift kvinnas kvarstående i tjänst grundar sig på ett ekonomiskt intresse. Detta ekonomiska intresse framträder på ett markant sätt i de fall, då gift kvinna medgives kvarstå mot förändrade villkor, såsom lörens maximering och förlust av ordinarie tjänst, vilket i de flesta fall betyder samma tjänst med samma ansvar, men med reducerad lön och förlorad pensionsrätt. Samma ekonomiska intresse gör sig givetvis även gällande i de fall, då man fordrar den gifta kvinnans avgång ur tjänsten. Man erhåller ju därigenom en automatisk förnyring av den kvinnliga personalen med ty åtföljande lägre löner och inkassering av den avgångnas andel i pensionsfond.

Ett av argumenten, med vilket man vill motivera gift kvinnas avskedande, är det, att hennes arbetsförmåga genom giftermålet skulle försämrans på grund av splittande intressen mellan hemmet och tjänsten. Vi hålla dock före, att detta är ett rent uppkonstruerat skäl, som icke heller från arbetsgivarehåll sakligt kan bevisas. Tvärtom ger erfarenheten vid handen inom sådana företag, som hava gifta kvinnor i sin tjänst, samt även inom statliga och kommunala verk, där dylik arbetskraft förekommer i stor utsträckning, att den gifta kvinnan med få undantag behåller sitt förvärvsarbete, dels på grund av intresse för sin tjänst samt dels av ekonomiskt nödtvång och därför av helt naturliga skäl sätter in all sin energi på att vara duglig i sitt arbete för att få behålla detta. Vi anse således att en kvinnas arbetskapacitet icke förloras i värde på grund av hennes äktenskap.

Ser man därefter på den sociala sidan av frågan, så kunna vi icke finna annat, än att såväl försäkringsbolagens förbud för kvinna att kvarstanna i tjänst efter giftermål som även deras på grund av samma orsak företagna inskränkning eller för-

svårande av hennes förvärvsmöjligheter icke står i överensstämmelse med tidens krav på social omvårdnad. Ty därmed förhindra ju bolagen äktenskaps ingående och bidraga på så sätt till nativitetens sjunkande och detta i en tid, då alla politiska partier samt statsmakterna göra allt, för att genom ekonomiska och andra lättnader för kvinnan, även den yrkesutövande, stimulera till ökad äktenskapsfrekvens och därmed ökad nativitet.

Då vi våga påstå, att bolagen genom sina bestämmelser hindra äktenskapsfrekvensen, så basera vi detta uttalande därpå, att, såsom förut nämnts, en kvinna i allmänhet icke önskar kvarstå i tjänst efter giftermål av annat skäl än av intresse för arbetet eller av ekonomiskt nödtvång. Därest hon nu förvägras att kvarstanna, omöjliggöres ju giftermålet i de fall, där hennes fortsatta löneinkomst utgör en förutsättning för ett äktenskaps ingående. Typiskt är också, att då ett av de större försäkringsbolagen vid sistförflutna årsskifte medgav kvarstannande vid giftermål, ett flertal kvinnliga anställda, vilka dittills av ekonomiska skäl icke kunnat gifta sig, nu uttagit lysning för äktenskap. De hava således alla endast inväntat den ekonomiska möjligheten till äktenskap.

Åberopande ovanstående synpunkter önskar Försäkringstjänstemannaföreningen framhålla såsom sin åsikt, dels att bolagens ekonomiska eller andra intressen icke böra få hindra en socialt rättvis bedömning av hithörande spörsmål, och dels att kvinnlig anställd bör hava rättighet att välja sitt yrke eller arbete oberoende av civilstånd.

Stockholm den 1 mars 1938.

FÖRSÄKRINGSTJÄNSTEMANNAFÖRENINGEN.

Styrelsen

e. u.

Sigurd Ehrnfeld.

Beräkning av det årliga antalet av yrkesverksamma gifta kvinnor levande födda barn med utgångspunkt från det vid 1936 års partiella folkräkning införskaffade materialet.

Allmänna utgångspunkter. Det förutsättes till en början, att endast sådana barn böra medtagas vid beräkningarna, vilka födas av gifta kvinnor, som vid tidpunkten för barnets födelse sammanleva med sina män. Sålunda uteslutas de fall, då sammanlevnaden efter barnets avlelse upphört, vare sig detta berott på mannens död, skilsmässa, hemskillnad eller faktisk separation (söndring). Å andra sidan behöves icke sammanlevnaden anses vara bruten därigenom, att makarna för en längre eller kortare tid icke bo tillsammans utan att därför den äktenskapliga samhörigheten i personligt och ekonomiskt avseende upphört. Hit höra exempelvis de äktenskap, i vilka makarna ha arbetsanställning på skilda orter, eller där mannen är ute på långvariga sjöresor e. d.

Att hustrun är yrkesverksam, bör i detta sammanhang innebära, att hon vid tiden kort före barnets födelse bedrivit här ifrågakarande yrkesverksamhet och att hon väntas återupptaga densamma inom rimlig tid efter barnsörden. De fall, då modern av sjukdom e. d. under en längre eller kortare period nödgas upphöra med en eljest under normala förhållanden bedriven förvärvsverksamhet (sjukledighet o. s. v.) böra dock likställas med de nyssnämnda.

Med yrkesverksamhet bör endast avses s. k. hel yrkesverksamhet, vilken i allmänhet och under en icke alltför kort tidrymd kan anses utfylla en normal arbetsdag. Däremot skola hit icke räknas hustrur med förvärvsverksamhet, som i vanliga fall endast omfattar en mindre eller högst halva arbetsdagen, d. v. s. partiell yrkesverksamhet (t. ex. städ- och tvätthjälp, tidningsbud, mjölkning). Med sistnämnda slag av yrkesverksamhet torde även böra jämnställas sådan av mera tillfällig eller säsongbetonad karaktär, som endast hänför sig till kortare tidrymd (t. ex. betskötsel). Husmödrar med förvärvsarbete i hemmet (såsom hemsömmerskor och hemstickerskor) kunna i regel ej heller anses såsom helt yrkesverksamma. Detsamma är fallet med hustrur, vilka biträda mannen i dennes yrke (exempelvis vid minuthandel eller jordbruk). Att husmoderskallet icke räknas såsom yrkesverksamhet i här använd betydelse, torde framgå av det ovan sagda.

Beräkningarnas utförande. Härvidlag hänvisas till bifogade tabell. Såsom framgår av denna, har riket i regionalt hänseende indelats i städer, agglomererad landsbygd och egentlig landsbygd. Till den agglomererade landsbygden ha hänförts köpingar, municipalsamhällen samt icke administrativa tätorter och förortsbebyggelser med mer än 200 invånare (jfr i övrigt Folkräkningen 1935/36, del I, sid. 9*).

Med äktenskap avses bestående äktenskap, i vilka makarna vid folkräkningsstillfället i mars 1936 sammanlevde. Äktenskapets varaktighet mätes med utgångspunkt från den 15 mars 1936. Gruppen 0—1 år omfattar alltså alla äktenskap, ingångna under tidsperioden 16 mars 1934—15 mars 1936 o. s. v. Äktenskap, som äro äldre än 15 år ha icke medtagits i tabellen, beroende på att de barn, som ha

fötts i dylika äktenskap under det senaste året före folkräkningen kunna antas vara jämförelsevis fåtaliga och beräkningarna därför bli mycket osäkra för deras vidare kommande.

I tabellen sker redovisning dels för samtliga gifta kvinnor inom varje varaktighetsgrupp, dels för två grupper av yrkesverksamma gifta kvinnor, nämligen:

- a) helt yrkesverksamma under *hela* äktenskapet,
 b) helt yrkesverksamma under en *väsentlig* del av äktenskapet (väsentlig = omfattande mer än halva äktenskapets varaktighet). Dessutom förekommer redovisning för dessa båda grupper sammanlagt (a + b).

I kol. 2—4 i tabellen återges antalet äktenskap resp. barnlösa äktenskap inom var och en av de berörda grupperna samt sammanlagda antalet i de redovisade äktenskapen levande födda barn. Till komplettering av de i dessa kolumner anförda siffrorna, återges nedan en översikt över det beräknade sammanlagda antalet äktenskap, ingångna efter år 1900, samt sådana med förvärvsarbetande kvinnor, samt deras fruktsamhetsförhållanden. Därvid ha de vid den partiella folkräkningen erhållna siffrorna, som ju endast avse en femtedel av riket, multiplicerats med fem, varpå talen avrundats till närmaste 100-tal.

	Antal äktenskap	Därav barnlösa	S:a levande födda barn
Samtliga äktenskap, ingångna efter år 1900	1 073 300	219 500	2 453 300
Därav: a	47 400	28 300	32 800
b	14 700	5 100	19 100
a + b	62 100	33 400	51 900

Man iakttagar, att i hela beståndet av äktenskap barnantalet i medeltal uppgår till närmare $2\frac{1}{2}$, medan de äktenskap, där hustrurna varit yrkesverksamma, genomsnittligt ha mindre än 1 barn per äktenskap.

Beräkningarna företagas därefter på grundval av uppgifterna i kol. 4. Då före vigseln födda barn därvid icke skola medtagas, måste dessa till att börja med fråndragas från totalantalet i kol. 4. Antalet föräktenskapliga barn finnes emellertid i råtabellmaterialet endast uppgivet i fråga om samtliga äktenskap inom varje varaktighetsgrupp men ej särskilt för äktenskap med yrkesverksamma kvinnor. Med hänsyn härtill har det antagits, att samma proportion av föräktenskapliga födslar skulle förefinnas i fråga om dessa yrkesverksamma hustrur som för samtliga hustrur inom varaktighetsgruppen. Dessa proportionstal, uttryckta i procent återfinnas i kol. 5. Ytterligare ett antagande har därvid måst göras, i det att uppgifterna om föräktenskapliga födelser blott avse landsbygden i dess helhet, varför samma procenttal i detta fall användas för såväl agglomererad som för egentlig landsbygd.

I kol. 6 har angivits den genomsnittliga varaktighetstiden för äktenskapen inom varje varaktighetsklass. Därvid har förutsatts, att äktenskapen i åldershänseende uppvisa en jämn fördelning inom varaktighetsklassen.

Beräkningarna utföras i fortsättningen efter två alternativ (I och II). I kol. 7 och 8 upptagas sålunda de korrektionskoefficienter (i %), med vilka talen för hela antalet födda barn i kol. 4 skola multipliceras för att ett antaget antal årligen födda barn skall erhållas. Korrektionskoefficienten enligt alternativ I (kol. 7) erhålles genom att procenttalet för efter vigseln födda barn ($100 -$ procenttalet i kol. 5) divideras med talet för äktenskapets genomsnittliga varaktighet. Detta förfarings-sätt förutsätter sålunda, att de under äktenskapet födda barnen i genomsnitt fördela sig jämnt över hela varaktighetsperioden. I fråga om den yngsta varaktighetsklassen torde detta antagande icke innebära någon större felaktighet. Så är däremot fallet med de tre övriga, och särskilt grupperna 5—9 och 10—14 år, i vilka den med äktenskapets egen ålder sjunkande fruktsamheten redan hunnit göra sig

gällande. För dessa två grupper har därför alternativ I karaktären av en maximi-approximation.

Med hänsyn till sistnämnda förhållande ha andra koefficienter beräknats — enligt alternativ II — för de tre äldre varaktighetsgrupperna (i fråga om den yngsta gruppen sammanfalla de båda alternativen). Koefficienterna för gruppen 2—4 år äro uträknade på grundval av uppgifter i Befolkningsrörelsen, år 1934, tab. 21, sid. 51.¹ För de båda övriga grupperna ha procenttal uträknats med ledning av uppgifter om hur stor proportion av de i varje varaktighetsgrupp födda barnen som fötts under den första, andra resp. tredje femårsperioden efter vigseln. I fråga om varaktighetsgruppen 5—9 år har sålunda procenttalet för de under andra femårsperioden födda dividerats med $2^{1/2}$ (emedan dessa äktenskaps genomsnittliga varaktighetstid under andra femårsperioden är $2^{1/2}$ år). Likaledes har motsvarande procenttal för inom gruppen 10—14 år under tredje femårsperioden födda dividerats med $2^{1/2}$ (d. v. s. den genomsnittliga varaktigheten i år räknat under denna period). Liksom proportionstalen före vigseln födda barn ha dess koefficienter endast kunnat beräknas för varje varaktighetsgrupp som helhet, då uppgifterna ej medge motsvarande kalkyler för de yrkesverksamma hustrurna. Skillnad har ej heller kunnat göras mellan agglomererad och egentlig landsbygd.

Koefficienterna i kol. 7 och 8 multipliceras så med talen i kol. 4. Resultaten av dessa multiplikationer återges i kol. 9 och 10. Då den partiella folkräkningen endast omfattar en femtedel av riket, böra de så erhållna talen slutligen multipliceras med 5, vilket skett i kol. 11 och 12.

Beräkningarnas resultat. Det torde med ledning av ovan utförda beräkningar kunna antagas, att det årliga antalet av yrkesverksamma gifta kvinnor levande födda barn utgör mellan 3 000 och 5 000 och att det med en viss grad av sannolikhet uppgår till omkring 4 000. Den undre gränsen, 3 000 barn (alternativ II a: 2 795 barn), motiveras med att en viss del av de hustrur, vilka varit yrkesverksamma under större delen av äktenskapet, kunna ha fött sina barn under perioder av frånvaro från förvärvsarbetet.

Å andra sidan ha äktenskapen över 15 års varaktighet icke alls medtagits vid beräkningarna; vidare — och framför allt — är fruktsamhetskurvan troligen icke lika hastigt fallande för yrkesverksamma hustrur som för övriga gifta kvinnor — hustruns förvärvsarbete framkallar i många fall ett uppskjutande av barnafödandet till en senare tidpunkt. Ur nu anförda synpunkter förefaller det motiverat att som övre gräns välja siffran 5 000 (alternativ I a + b: 4 990).

Med hänsyn till den kommande utvecklingen äro även följande tre omständigheter av betydelse:

1. Antalet gifta kvinnor kommer troligen att ökas.
2. De gifta kvinnorna kunna sannolikt i tilltagande utsträckning väntas ägna sig åt förvärvslivet.
3. En statlig bidragspolitik åt de förvärvsarbetande gifta kvinnorna återverkar möjligen på så sätt, att de förvärvsarbetande kvinnorna gifta sig tidigare för att ett barns födelse skall infalla efter vigseln, samt att de gifta kvinnorna kvarstanna längre i sina arbetsanställningar.

¹ Om n_1 n_2 n_3 n_4 n_5 beteckna antalet barnafödelskor med barn i äktenskap under år 1934, födda under äktenskapens första, andra, tredje, fjärde och femte år, erhålles följande approximativa uttryck för det bråk, varmed procenttalet för efter vigseln födda barn inom ifrågavarande varaktighetsgrupp skall multipliceras:

$$\frac{0.5 n_2 + n_3 + n_4 + 0.5 n_5}{3 n_1 + 3 n_2 + 2.5 n_3 + 1.5 n_4 + 0.5 n_5}$$

Värdet av detta bråk är 0.19. Korrektionskoefficienterna bli sålunda för städerna $(100 - 119.06) \times 0.19 = 15.38$ och för landsbygden $(100 - 18.67) \times 0.19 = 15.45$.

Till belysning av det ovan omnämnda förhållandet, att yrkesverksamma hustrur i större eller mindre utsträckning uppskjuta barnafödandet till något senare perioder av äktenskapet än övriga gifta kvinnor, må anföras uppgifterna i nedanstående sammanställning, där sammanlagda antalet levande födda barn per 1 000 äktenskap inom varje varaktighetsgrupp uträknats dels för samtliga äktenskap i städerna, dels för alla de äktenskap i städerna, i vilka hustrurna varit yrkesverksamma såväl före vigseln som under hela äktenskapets bestånd. I den sista kolumnen ha siffrorna för de yrkesverksamma hustrurna satts i procentuell relation till motsvarande tal för samtliga äktenskap i gruppen.

Äktenskapets varaktighet i år	R i k e t s s t ä d e r		Fruktsamhetstalet för de yrkesverk- samma hustrurna i % av talet för samtliga äktenskap
	Antal levande födda barn per 1 000 äktenskap:		
	Samtliga äktenskap	Äktenskap med helt yrkesverk- samma hustrur	
0—1	355	142	40
2—4	795	324	41
5—9	1 196	583	49
10—14	1 678	927	55
15—19	2 179	1 331	61
20—24	2 632	1 755	67
25—34	3 271	2 365	72

Det visar sig sålunda, att de yrkesverksamma hustrurnas fruktsambetsrelation stiger från 40 % i den yngsta varaktighetsgruppen till 72 % i den äldsta.

Tabell.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Äktenskapets varaktighet — Yrkesgrupp	Antal äkten- skap	Därv barn- lösa	S:a le- vande födda barn	Därv födda före vig- seln (%)	Äkt. var- aktig- het i ge- nom- snitt	Korrektions- koefficient beträffande kol. 4 enligt alternativ		Beräknat ant. årligen lev. födda barn enligt alternativ		D:o beträf- fande hela riket: kol. 9 resp. 10 × 5	
						I (%)	II (%)	I	II	I	II
Städer.											
0—1 år	8 299	5 674	2 943	30·72	1	69·28	69·28				
a	2 021	1 748	297	30·72	1	69·28	69·28	206	206	1 030	1 030
b	120	82	41	30·72	1	69·28	69·28	28	28	140	140
a+b	2 141	1 830	338	30·72	1	69·28	69·28	234	234	1 170	1 170
2—4 år	10 361	4 209	8 241	19·06	3½	23·13	15·38				
a	1 567	1 131	510	19·06	3½	23·13	15·38	118	79	590	395
b	348	177	203	19·06	3½	23·13	15·38	47	31	235	155
a+b	1 915	1 308	713	19·06	3½	23·13	15·38	165	110	825	550
5—9 år	15 204	4 477	18 180	13·81	7½	11·49	5·83				
a	1 526	898	895	13·81	7½	11·49	5·83	103	52	515	260
b	623	262	514	13·81	7½	11·49	5·83	59	30	295	150
a+b	2 149	1 160	1 409	13·81	7½	11·49	5·83	162	82	810	410
10—14 år	12 836	2 744	21 544	12·13	12½	7·03	2·01				
a	772	347	715	12·13	12½	7·03	2·01	50	14	250	70
b	397	128	475	12·13	12½	7·03	2·01	34	10	170	50
a+b	1 169	475	1 190	12·13	12½	7·03	2·01	84	24	420	120
Agglom. landsbygd											
0—1 år	4 095	2 438	1 891	32·86	1	67·14	67·14				
a	433	352	92	32·86	1	67·14	67·14	62	62	310	310
b	26	16	12	32·86	1	67·14	67·14	8	8	40	40
a+b	459	368	104	32·86	1	67·14	67·14	70	70	350	350
2—4 år	5 470	1 856	4 952	18·67	3½	23·24	15·45				
a	341	203	167	18·67	3½	23·24	15·45	39	26	195	130
b	75	29	61	18·67	3½	23·24	15·45	14	9	70	45
a+b	416	232	228	18·67	3½	23·24	15·45	53	35	265	175
5—9 år	8 312	1 797	11 562	12·35	7½	11·69	6·44				
a	389	189	288	12·35	7½	11·69	6·44	34	18	170	90
b	119	39	123	12·35	7½	11·69	6·44	14	8	70	40
a+b	508	228	411	12·35	7½	11·69	6·44	48	26	240	130
10—14 år	7 037	1 082	13 788	9·18	12½	7·27	2·84				
a	189	64	230	9·18	12½	7·27	2·84	17	7	85	35
b	98	32	106	9·18	12½	7·27	2·84	7	3	35	15
a+b	287	96	336	9·18	12½	7·27	2·84	24	10	120	50
Egentlig landsbygd											
0—1 år	7 467	3 709	4 368	32·86	1	67·14	67·14				
a	228	174	57	32·86	1	67·14	67·14	38	38	190	190
b	5	3	2	32·86	1	67·14	67·14	2	2	10	10
a+b	233	177	59	32·86	1	67·14	67·14	40	40	200	200

Tabell. (Forts.).

1	2	3	4	5	6	7		8		9		10		11		12	
						Korrektskoefficient beträffande kol. 4 enligt alternativ		Beräknat ant. årligen lev. födda barn enligt alternativ		D:o beträffande hela riket: kol. 9 resp. 10 x 5							
						I (%)	II (%)	I	II	I	II	I	II				
Äktenskapets varaktighet Yrkesgrupp	Antal äkten- skap	Därav barn- lösa	S:a le- vande födda barn	Därav födda före vig- seln (%)	Äkt. var- aktig- het i ge- nom- snitt												
2-4 år	9 911	2 133	12 100	18·67	3 ¹ / ₂	23·24	15·45										
a	227	97	178	18·67	3 ¹ / ₂	23·24	15·45	41	28	205	140						
b	25	9	22	18·67	3 ¹ / ₂	23·24	15·45	5	3	25	15						
a+b	252	106	200	18·67	3 ¹ / ₂	23·24	15·45	46	31	230	155						
5-9 år	15 686	2 425	29 502	12·35	7 ¹ / ₂	11·69	6·44										
a	279	90	314	12·35	7 ¹ / ₂	11·69	6·44	37	20	185	100						
b	59	21	68	12·35	7 ¹ / ₂	11·69	6·44	8	5	40	25						
a+b	338	111	382	12·35	7 ¹ / ₂	11·69	6·44	45	25	225	125						
10-14 år	14 083	1 677	36 720	9·18	12 ¹ / ₂	7·27	2·84										
a	173	44	307	9·18	12 ¹ / ₂	7·27	2·84	23	9	115	45						
b	38	11	59	9·18	12 ¹ / ₂	7·27	2·84	4	1	20	5						
a+b	211	55	366	9·18	12 ¹ / ₂	7·27	2·84	27	10	135	50						
Summa 0-14 år.																	
<i>Städer.</i>																	
a								477	351	2 385	1 755						
b								168	99	840	495						
a+b								645	450	3 225	2 250						
<i>Aggl. lb.</i>																	
a								152	113	760	565						
b								43	28	215	140						
a+b								195	141	975	705						
<i>Eg. lb.</i>																	
a								139	95	695	475						
b								19	11	95	55						
a+b								158	106	790	530						
<i>Riket.</i>																	
a								768	559	3 840	2 795						
b								230	138	1 150	690						
a+b								998	697	4 990	3 485						

Reservation av herr *Magnusson* och direktören *Wistrand*:

Av den statistik, som på befolkningskommissionens föranstaltande insamlats, framgår, att i samtliga äktenskap, som ingåtts efter år 1900, barnantalet i medeltal uppgår till $2\frac{1}{2}$, medan åter i de äktenskap, där hustrurna varit yrkesverksamma under hela eller väsentlig del av äktenskapet, det genomsnittliga antalet barn varit mindre än 1 per äktenskap.

Detta siffermaterial giver vid handen, att åtgärder i syfte att garantera vederbörandes rätt att efter äktenskapet kvarstå i sin sysselsättning äro av underordnad betydelse för lösningen av de uppgifter, som befolkningskommissionen fått sig förelagd. De äktenskap, där makan under en längre tid förblir yrkesverksam, äro uppenbart av en väsentligt lägre nativitetsgrad än andra. En av den danska befolkningskommissionen gjord undersökning visar en bild, som företer avsevärda likheter med det förhållande, som den här i landet föranstaltade undersökningen återger. Dessa de statistiska siffrornas resultat äro i och för sig ingalunda förvånande; det är uppenbart, att hänsynen till möjligheterna att tillfredsställande kunna sköta en tjänst svårigen låter sig förenas med en starkare fruktsamhet inom äktenskapet. Man måste vid sådant förhållande fråga sig, om det är en uppgift för befolkningskommissionen med dess utgångspunkter och dess målsättning att inrikta sin verksamhet på ett förslag sådant som förevarande, där de befolkningspolitiska fördelarna måste te sig mycket tvivelaktiga, möjligen till och med negativa.

Däremot skall icke förnekas, att andra synpunkter tala för en utveckling, som i ännu högre grad än nu är fallet medgiver rätt för vederbörande kvinnor att efter ingånget äktenskap kvarstå i sin sysselsättning.

Härvid bör emellertid bemärkas, att problemets storleksordning icke får överdrivas. Som delegationen redan anmärkt, tillåtes inom industrin i allmänhet kvarstående vid äktenskap; endast vid egentligt kontorsarbete — främst inom bank- och försäkringsbranschen — är en motsatt praxis förhärskande i något större omfattning.

Vid de konferenser, som delegationen haft med representanter för dessa branschens ledande män, har emellertid försports, att förståelsen är starkt växande för de problem, som uppstå för de anställda genom förlust av tjänsteinnehavet vid ingånget äktenskap. Utvecklingen av en anda, som löser dessa problem i samförståndets och den ömsesidiga förståelsens tecken, måste anses bättre tjäna de syften, som man velat tillgodose, än en tvångslagstiftning, vilken för opinionsbildningen möjligen kan få en inverkan, som är rent motsatt den man tänkt sig, och ogynnsamt påverka benägenheten att anställa kvinnor.

Frågan om fortsatt anställning vid giftermål kräver en lösning av annan art än den av delegationen föreslagna kategoriska rätten för den anställda att under alla omständigheter få kvarstå i sin gamla sysselsättning. Lösningen måste kännetecknas av en smidighet, som lagstiftning svårigen kan åstadkomma och som medgiver rätt att handla efter såväl vederbörande företags natur som efter anställningens karaktär i det föreliggande individuella fallet. Med anledning härav och då den allmänna opinionens utveckling går i sådan riktning, att de intressen, som lagstiftningsförslaget avser att bevaka, ändock småningom i allt större utsträckning kunna förväntas bliva tillgodosedda, har jag ej kunnat i denna del biträda delegationens förslag.

Icke heller förslaget att förvärvsarbetande kvinnor skulle på sätt delegationen föreslagit, erhålla ersättning för förlorad arbetsförtjänst med medel, som till sin väsentliga del bekostas av statsverket, kan av mig biträdas.

Statens ekonomiska omsorger i syfte att underlätta barnsörd hava nyligen på förslag av befolkningskommissionen reglerats genom 1937 års lagstiftning om moderskapspenning och mödrahjälp. Att utbryta den kategori kvinnor, vilka innehava förvärvsarbete, ur det system, som denna lagstiftning skapat, och för dem öppna möjligheter till en privilegierad ställning, synes mig föga tilltalande. Skapandet av möjlighet för denna kategori att med hjälp av statsmedel och utan behovsprövning erhålla ersättning för utebliven arbetsförtjänst, synes knappast vara ett socialt önskemål av större angelägenhetsgrad. Det strider även emot de principer, som man följt i hittillsvarande lagstiftning på området. Bortfaller sammanhanget mellan behov och sociala stödåtgärder är gränsen för varje social hjälpverksamhet snart nådd; förslaget synes mig hava föga gemensamt med befolkningspolitiska synpunkter och vara prägladt mindre av sådana än av rena yrkesintressen.

Reservation av herr Österström:

Den stora tveksamhet, som inom befolkningskommissionen kommit till uttryck på olika sätt, när det gäller att taga ställning till förslaget om utvidgad moderskapshjälp enligt särskilda grunder åt kvinnor i s. k. förvärvsarbete, är mycket förklarlig. Sådant förslaget blivit utformat, synes detsamma innebära ett accepterande av principer och synpunkter på detta hjälpproblem, vilka enligt min uppfattning icke borde ha godtagits, innan befolkningskommissionen kunnat stödja sig på ett i positiv riktning pekande rikare och tillförlitligare erfarenhetsmaterial, än vad som för närvarande står till förfogande. Dessutom präglas förslaget av vissa tekniskt-principiella inkonsekvenser, som äro ägnade att öka betänksamheten mot detsamma.

Med den anordning, vilken nu föreslås av befolkningskommissionen, skall en kategoriklyvning genomföras, som leder till en i mycket väsentliga avseenden olika ställning mellan å ena sidan mödrar och blivande mödrar med genom förvärvsarbete utom hemmen egna inkomster samt kvinnor

utan sådan egen inkomst å den andra sidan. Förslaget innebär nämligen, att de förvärvsarbetande kvinnorna i enskild tjänst, så vitt de tillhöra sjuk-kassa, så gott som automatiskt komma i åtnjutande av ekonomiskt under-stöd i samband med havandeskap och barnsbörd *utan särskild behovs-prövning*. På befolkningskommissionens förslag ha statsmakterna lagstiftat om mödrahjälp, varigenom bistånd kan lämnas behövande mödrar eller blivande mödrar. Men principen för denna mödrahjälp är, att biståndet lämnas efter det att behovet i varje särskilt fall blivit prövat och konstaterat i mödrahjälpsnämnderna, varjämte — och detta är icke mindre betydelsefullt — hjälpen gives på sätt som i varje särskilt fall är det för moder och barn lämpligaste, alltså med kontant bidrag utan återbetalningsskyldighet, såsom lån eller in natura eller genom önskvärd kombination av alla dessa former. Med det nu föreliggande förslaget har befolkningskommis-sionen velat befria de förvärvsarbetande kvinnorna från att få sitt be-hov av understöd individuellt prövat. Likaledes har befolkningskom-missionen velat befria dem från skyldigheten att taga emot statens bistånd i den i det enskilda fallet lämpligaste formen, därigenom att hjälpen före-slås generellt utgå med kontanta penningar. Det presumeras helt enkelt, att behov av hjälp förefinnes enbart av den anledningen, att dessa kvinnor hava arbete, som ger dem egen inkomst, vilken är av väsentlig betydelse för deras försörjning. Likaledes presumeras, att dessa kvinnor — i motsats till de hemarbetande mödrarna — generellt skulle kunna anförtros kontanta medel utan angivande av huru de ämnade disponera pengarna.

Denna befolkningskommissionens inställning är svårförståelig. Metoden att konstatera, att behov av hjälp föreligger enbart därför att kvinnorna under någon tid i samband med havandeskapet och barnsburden gå förlustiga sin arbetsinkomst, är alltför enkel och schematisk för att kunna godkännas. Inom gruppen förvärvsarbetande kvinnor finnas säkerligen ur den syn-punkten bedömt alla kategorier representerade.

Men befolkningskommissionen har icke ens varit konsekvent i sin strävan att skydda de förvärvsarbetande kvinnornas intressen. Befolkningskommis-sionen gör nämligen själv en kategoriklyvning *inom denna grupp*. Ty enligt förslaget är det endast de förvärvsarbetande kvinnor, vilka anslutit sig till sjuk-kassa, som kunna komma i åtnjutande av dessa nya stora förmåner. De övriga förvärvsarbetande kvinnorna hänvisas alltjämt till mödrahjälps-nämnderna och få underkasta sig den individuella behovsprövningen.

Om redan förslaget att skilja på de hemma arbetande kvinnorna och de utom hemmet arbetande mödrarna är ytterst betänkligt, synes befolknings-kommissionens andra kategoriklyvning, som spaltar även de förvärvsarbe-tande i en mera privilegierad grupp och en annan skara med mindre för-måner, därvid det avgörande blir om de äro medlemmar i en sjuk-kassa eller icke, vara rent godtyckligt konstruerat.

Statens offentliga utredningar 1938

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.
Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. [11]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden enligt beredningsnämndernas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. [12]

Politi.

Betänkande ang. omorganisation av polisskolan i Stockholm m. m. [1]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande i näringsfrågan. [6]

Betänkande ang. barnbäddningsbidrag m. m. [7]

Betänkande ang. förvärsarbetande kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsörd. [13]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnärningen. [5]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Byggnadsindustrin i Sverige. 1. Allmän översikt, yttranden och förslag. [10] 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. [3] 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. [4]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. [2] 1936 års yrkesskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. [8]

Försvarsväsen.

Utlåtande rörande flottans fartygstyper m. m. [9]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.